

Retlige problemer ved rituel omskæring af drengbørn

af HANS JØRGEN LASSEN

Omskæring af drenge uden medicinsk begrundelse har en unik status i såvel dansk som udenlandsk ret: det er ikke almindeligt, at man med statens godkendelse må tilføje børn fysisk skade.

Tysk ret fortjener særlig opmærksomhed, da der her for første gang i maj 2012 er faldet dom, som kender omskæring ulovlig. Dette blev imidlertid straks korrigeret af lovgiverne. De to domme fra Köln samt den i hast vedtagne nødlov analyseres i detaljer.

I afhandlingens danske del påvises, at den retlige accept af rituel forhudsamputation ikke harmonerer med retssystemet i øvrigt, herunder strafferet, familieret og sundhedslovgivningen, samt internationale konventioner tiltrådt af Danmark eller ligefrem inkorporeret i den nationale lovgivning.

Accepten har karakter af en retsædvane, som det, i lyset af de fremdragne konflikter, og ikke mindst af hensyn til børnene, næppe er forsvarligt at opretholde. Der fremsættes afslutningsvis forslag til opløsning af problemet gennem lovgivning på området, et nyt stk. 4 i sundhedslovens § 17:

Til indgreb, der ikke tjener behandlingsformål, kan hverken den mindreårige eller forældremyndighedens indehavere give informeret samtykke.

Indhold

I. Indledning	2
Den barske virkelighed	2
Og hvordan forholder retten sig til denne virkelighed?	2
Teori og praksis	2
Hvad er så problemet?	4
Forudsætningerne	5
Forløbet	7
II. Tyskland: to domme og en lov	8
Anledningen	8
Amtsgericht Köln	8
Landgericht Köln	10
Loven: Bürgerliches Gesetzbuch, § 1631 d	16
III. Danmark: én handling – mange love	21
Straffeloven	21
§ 245 a: Kvindelig omskæring – noget helt andet?	25
Hvad siger sundhedslovgivningen?	27
Den europæiske menneskerettighedskonvention	29
FN's børnekonvention	31
IV. Afslutning, med retspolitiske overvejelser	33
Den svenske omskæringslov	33
Det tyske oppositionsforslag – 14-årsgrænse	34
En dansk løsning	35
Anvendte bøger og artikler	36

I. Indledning

Den barske virkelighed

Når jødiske drenge er otte dage gamle, bliver de brutalt revet ud af deres trygge liv. En mand med en kniv eller et andet farligt redskab fjerner skånselsløst en væsentlig del af huden på barnets mest følsomme organ, penis. Det bløder og gør vanvittigt ondt; barnet skrider hjerteskræende for sluttelig at opgive ævred og falde hen i en koma-tøs tilstand.

Muslimske drenge er ofte ældre, når de udsættes for samme behandling. Nogle forsøger at flygte, da de ud-mærket ved, hvad der venter dem. Men de slipper ikke; voksne mænd indfanger dem og holder dem fast, og trods deres modstand bliver de ubarmhjertigt skåret i og mærket for livet.

Det er synd for drengene, kan man mene. Men er det *lovligt* at behandle drengebørn sådan i dagens Danmark?

Og hvordan forholder retten sig til denne virkelighed?

Svaret er enkelt og utvivlsomt: *ja*, det er lovligt. Sådan er gældende ret. Denne ikke medicinsk indicerede amputa-tion accepteres og finder sted uden indgreb eller sanktioner fra myndighedernes eller medborgernes side. Disse drengebørn nyder, hvad deres penis angår, ingen retlig beskyttelse. En endefuld må forældrene ikke give deres børn; det er forbudt efter dansk ret, jf. forældreansvarslovens § 2, stk. 2. Men at skære i dem, det er tilladt, forud-sat, at det sker i penis, netop der, og ikke andre steder på kroppen.

At rituel forhudsamputation er tolereret eller accepteret, fremgår på mange måder. Sundhedsstyrelsen udsend-te således i 2005 en vejledning om omskæring af drenge,¹ og en sådan officiel vejledning hviler naturligvis på den klare forudsætning, at indgrebet er lovligt.

I forbindelse med forberedelsen af straffelovens § 245 a var omskæring af drenge slet ikke et tema. For den tværministerielle arbejdsgruppe om omskæring af piger og Justitsministeriets Jurisdiktionsudvalg indgik alene omskæring af piger/kvinder i kommissoriet, ikke omskæring af drenge. Justitsministeren udtalte i samme forbin-delse, at ifølge ”*foreliggende oplysninger fra Sundhedsministeriet kan omskæring af drenge ikke betragtes som sundhedsskadeligt.*”²

Det har fra lovgivers side været taget som en selvfølge, at omskæring af små drenge var uproblematisk, hvor-imod omskæring af piger og tilmed også voksne, myndige kvinder lige så selvfølgelig opfattedes som ulovligt og direkte stridende mod straffeloven, allerede før introduktionen af § 245 a. Dommen fra Landgericht Köln af 7. maj 2012 har imidlertid anfægtet det uproblematiske og sendt dønminger langt ud over Tysklands grænser. Således foranledigede dommen flere af Folketingets partier til at udtale sig for et forbud mod omskæring, også af drenge-børn; foreløbig er det dog blevet ved proklamationerne.

Teori og praksis

Spørgsmålet om rituel forhudsamputation har her til lands indtil for nylig kun været genstand for ringe diskussion, fortrinsvis begrænset til medicinske kredse, hvor man gennemgående har udtrykt betænkelighed ved disse unød-vendige, kirurgiske indgreb. Senest, efter den tyske dom og den deraf udsprungne danske debat, har lægeforenin-gen udtalt følgende:

”...vi mener, at hensynet til individets ret til selvbestemmelse må veje tungest i spørgsmålet om omskæring. Når barnet når myndighedsalderen og er blevet en ung mand, har han en reel mulighed for at veje både kulturelle, re-

---

1. Vejledning nr. 9267 af 23.5.2005.

2. Spørgsmål nr. 7 fra retsudvalget besvaret af justitsministeren marts 1997.

Sundhedsministeriet ser herved bort fra, at omskæringen netop består i at påføre barnet en skade: afskæring og øde-læggelse af forhuden.

ligiøse og sundhedsfaglige argumenter op mod hinanden. En irreversibel beslutning af denne karakter kan kun tages af personen selv."³

Samme indstilling har Børnerådet givet udtryk for.⁴

Institut for Menneskerettigheder afgav i forbindelse med udarbejdelsen af § 245 a et høringssvar (2003), hvor man slog til lyd for, at "*bestemmelsen formuleres kønsneutral, således at den kriminaliserer den gerning, der består i lemlæstelse af kønsorganer uden samtykke.*"⁵

Inden for det juridiske område findes der nogle få artikler⁶ og et par linjer i kommentarværkerne⁷ til straffeloven.

Retspraksis eksisterer der ikke noget af, allerede af den grund, at anklagemyndigheden ikke rejser tiltale i sådanne anliggender. Jeg er bekendt med, at flere personer har anmeldt Bent Lexner til Københavns Politi for overtrædelse af straffeloven; overrabbineren har jo offentligt brøstet sig af at have foretaget omkring 1.000 omskæringer, hver og en uden komplikationer.⁸ Anmeldelserne blev afvist, bl.a. med den begrundelse, at "*straffeloven alene forbyder omskæring af piger/kvinder, jf. straffelovens § 245 a, hvorfor det er tilladt at foretage omskæring af drenge – også uden medicinsk indikation.*"⁹ Gyldigheden af denne modsætningslutning er dog næppe utvivlsom.

Af anden relevant praksis kan der blot henvises til en enkelt administrativ afgørelse, hvor en kommune gav afslag på en muslimsk mors andragende om omskæring af sin seksårige søn, der var anbragt uden for hjemmet.¹⁰ Kommunens begrundelse lød, at der ikke var tale om et livsnødvendigt indgreb, hvorfor drengen ikke skulle udsættes for indgrebet, før han kunne forstå og give udtryk for sin stillingtagen til det.

Det kan en passant nævnes, at en ganske tilsvarende situation forelå i Amtsgericht Erlangens sag Az. 4 F 1092/01, kendelse af 30.7.2002, hvor retten da også nåede til samme resultat som den danske kommune. Til grund for sin afgørelse lagde retten krænkelsen af barnets kropslige integritet og risikoen ved indgrebet (narkose, sårheling, ardannelse). For at forhindre faderen i at rejse udenlands med barnet og i en anden kultur gennemføre amputationen fratog retten ved samme lejlighed de biologiske forældre retten til at repræsentere barnet i pasanliggender. Dommen blev anket til overlandsretten, men uden held, altså for forældrene.¹¹

I vort naboland Sverige har spørgsmålet været rejst for Högsta Domstolen for femten år siden, og man traf dengang en afgørelse, som også set fra dansk grund er både relevant og interessant.¹²

En person, der havde været læge i Gaza, men ikke besad svensk autorisation, omskar seks muslimske drenge i alderen 1½ til 7 år, under private forhold, uden bedøvelse og under tvivlsom overholdelse af sanitære forskrifter. Ved tingsrätt og hovrätt blev han for "*misshandel*" idømt 100 dagbøder à 30 kroner, og børnene fik tilkendt erstatning for "*sveda, värk och psykiskt lidande*" samt for "*kränkning*".

---

3. Poul Jaszczak (næstformand) i lederen i Ugeskrift for Læger, 29.10.2012.

4. Charlotte Guldberg (daværende formand): *Omskæring – lad drengene bestemme selv*. Politiken, 3.12.2008.

5. Findes her: <http://menneskeret.dk/viden/h%c3%b8ringssvar/2003/2003?doc=18494> (15.1.2013 – datoer i parentes angiver her og i det følgende, hvornår siden sidst er besøgt.)

6. Således to forfattet af Lene Ravn: *Er omskærelse strafbar?* og *Omskærelse i strafferetten*, begge fra 1998. Se her og ved senere referencer litteraturlisten for detaljer.

7. Greve m.fl.: *Kommentareret straffelov. Speciel del* (2012) har 3½ linje under omtalen af § 245 a (s. 392), og *Karnov* (elektronisk version, 2012) vier spørgsmålet tilsvarende opmærksomhed i note 966 til § 244.

8. Tallet er formentlig korrekt, men hvad angik komplikationerne, svigtede Lexners hukommelse; her var en tidligere klinikchef på Rigshospitalet i stand til at supplere og korrigere.

9. Betragtningen kan være hentet hos Vagn Greve i den kommenterede straffelov, speciel del, s. 392. Mere om dette ræsonnement nedenfor, s. 33.

10. Sagen er beskrevet i Ankestyrelsens principielle afgørelse 52-09 af 21.1.2009.

11. Sagen refereres i Putzke: *Juristische Positionen zur religiösen Beschneidung* (2008), s. 1568.

12. NJA 1997.636

Højesteret omstødte underinstansernes domme og frifandt operatøren. Retten tog udgangspunkt i denne teoretiske betragtning:

"Vid sidan om de ansvarsfrihetsgrunder som regleras i 24 kap BrB finns det ett utrymme för tillämpning av oskrivna regler om ansvarsfrihet när det föreligger en kollision mellan ett straffskyddat intresse och något annat intresse som bör sättas före. En beteckning som används i detta sammanhang är social adekvans ..."

Altså, der kan foreligge en konflikt mellem en interesse, der er beskyttet i straffeloven, f.eks. børns ve og vel, og en anden interesse, som, ifølge uskrevne regler, har prioritet *over* straffelovens beskyttelse. Dette kaldes *social adækvans*.

Det var tilfældet her, fandt man; her forelå social adækvans. Højesteret anførte i præmisserne, at omskæring af jødiske børn i Sverige havde fundet sted gennem mange år, og at det efterhånden med den muslimske indvandring var blevet almindeligt i landet med omskæring af også drenge i denne befolkningsgruppe. Der forelå altså en fast tradition, og derfor fritog forældrenes samtykke eller rettere begæring knivens fører for strafansvar. Børnene havde måske nok været udsat for *misshandel, sveda, värk och psykiskt lidande* samt *kränkning*, men dette fandt retten ikke afgørende. Afgørende var, at på grund af tradition og ritual skulle operatøren ifølge højesteret ikke ifalde straf.

Berettigelsen af at subsumere tilfældet under begrebet "*social adækvans*" synes altså at skulle findes i den omstændighed, at ritualer er praktiseret i længere tid i Sverige, uden at nogen (heller ikke mindreårige børn) har beklaget sig desårsag. Skikken er *stiltiende* blevet – socialt – accepteret, og derfor er den lovlig eller i hvert fald ikke strafbar.

Hvorfor ritualer, traditionen, i tilfælde af kollision ligefrem bør gives forrang over, *sättas före*, straffeloven og dermed børnenes beskyttelsesinteresse, begrunder Högsta Domstolen ikke eksplicit, og det var jo ellers, kunne man mene, det centrale, kritiske og afgørende spørgsmål; at man (i muslimske og jødiske miljøer) plejer at amputere drengebørns forhud og har gjort det i årevis, kan i sig selv dårligt være et argument for, at det har man dermed lov til at fortsætte med i en uendelighed. Hermeneutisk tvinges man her til at antage en præmis, en uudtalt præmis, for at få sammenhæng og mening i dommen: højesteret ræsonnerer som så, må man forestille sig, at når lovgiverne ikke har skredet ind mod denne praksis, som har eksisteret længe og været velkendt, altså har fået karakter af noget nær en retssædvane, så må det skyldes, at lovgiverne, ganske vist kun gennem passivitet, har godkendt den, og højesteret følger dermed lovgivers formentlige vilje og intention.

Sådan håndterede altså retten, den højeste ret, problemet i Sverige i 1997. Sagen førte i øvrigt til en lovregulering af området, som vi vender tilbage til senere (se s. 33). Denne afgørelse kan formentlig anses for repræsentativ, også for andre europæiske lande. Retsstillingen i de fleste vestlige lande, inklusive Danmark, er vel i det store og hele i overensstemmelse med denne dom. Nok må man derved se bort fra enkelte mislyde i forhold til eksisterende formel lov, men af hensyn til og respekt for kultur, tradition og religion accepteres denne skik alligevel som lovlig. Man giver dermed muligvis køb på den territoriale retsenhed, men dog kun på et så begrænset felt og i et så beskedent omfang, at der ikke opstår nærliggende fare for, at retssystemet i sin helhed skal bryde sammen.

Hvad er så problemet?

Vi har konstateret, at der ikke hersker tvivl om retsstillingen på dette område; forhudsamputation uden medicinsk indikation på umyndige drengebørn er tolereret, accepteret og tilladt efter dansk ret. Dermed kunne man så dogmatisk, retspositivistisk stille sig tilfreds; der er ikke mere at komme efter. Vi kan med Ross i baghovedet forudsige, hvordan en eventuel dom om omskæring vil falde ud. Det mente flertallet af tyske jurister givetvis også, at de kunne – indtil 7. maj 2012.

Men retten udvikler sig jo, ligesom samfundet, og den tyske dom er muligvis udtryk for den udvikling, at menneskeretsbetragtninger tillægges stadig større vægt. Den slags dynamik er det imidlertid vanskeligt at gøre sig velfunderede betragtninger om, så det holder vi os foreløbig fra.

Derimod vil jeg tage udgangspunkt i det intuitive faktum, at det *moralsk* umiddelbart forekommer aldeles forkert og forkasteligt, at børn udsættes for fysisk overlast, og det fører frem til det *juridiske* spørgsmål: er omskæring forenelig med dansk ret? Det står fast, at omskæring er tilladt, men *harmonerer* den retlige accept af rituel omskæring med retssystemet i øvrigt? Eller, som Holm Putzke har formuleret det på sit velklingende tyske, spørgsmålet er "*ob Zirkumzisionen bei Jungen mit unserer Rechtsordnung vereinbar ist*".¹³ Det er dette spørgsmål, som her vil blive drøftet. Der bliver tale om en kritisk analyse af gældende ret – på basis af gældende ret.

Mange områder af retten spiller her ind, direkte eller indirekte. Man kan til en begyndelse nævne straffelovens voldsbestemmelser, § 244 og § 245, stk. 2, samt naturligvis § 245 a (evt. modsætningsvis). Dertil kommer forældreansvarsloven, sundhedsloven, autorisationsloven, tatoveringsloven, grundloven, og som de to i denne sammenhæng mest relevante konventioner den europæiske menneskerettighedskonvention, og børnekonventionen. Vi vil inddrage alle disse retlige aspekter.

Det civilretlige spørgsmål om, hvorvidt en omskåren har mulighed for at opnå erstatning for tab af forhud og følsomhed, svie og smerte, og fra hvem, vil derimod ikke blive taget op.

Forudsætningerne

Før vi skrider til værket, må forudsætningerne præciseres. Vi taler alene om den forhudsamputation, som forældre påtvinger et sundt og raskt drengbarn, altså den såkaldt *rituelle* omskæring – i modsætning til den *medicinske*. Vi taler ikke om omskæring, der udføres for at afhjælpe en lidelse så som f.eks. forhudsforstumpning. Og vi taler heller ikke om omskæring, som en voksen mand af egen fri vilje vælger at underkaste sig. Der er ganske vist grænser for, hvad selv voksne mennesker kan give disculperende samtykke til (fremsætte begæring om), men her befinder vi os antagelig på den rigtige side af grænsen, og der foreligger ikke noget retligt problem. Det kan diskuteres, hvor grænsen præcist går, og hvordan den retligt skal fastlægges, men den diskussion vil ikke blive taget op her.

Faktum, som vi lægger til grund for den juridiske diskussion, skal også på plads:

- **Begrundelse: religion og tradition**
Jøder og muslimer amputerer ikke forhuden af medicinske grunde, men under henvisning til religionen, traditionen og kulturen.
- **Intet rationelt formål**
Historisk/antropologisk er ritualen formentlig en reminiscens af fjerne tiders menneskeofring, en udbredt skik, der omtales mange steder i Det gamle Testamente, mest kendt vel fra historien om Abraham og hans i sidste øjeblik aflyste ofring af Isak. I stedet for ofringen af den førstefødte gik man siden over til at ofre forhuden, *pars pro toto*, et kulturelt fremskridt, men der stoppede udviklingen så for nogle tusinde år siden.
Indgrebet gavner ikke barnet, i almindelig verdslig henseende eller forstand. Hverken jøder eller muslimer påstår, at det er tilfældet – ingen dårlige undskyldninger eller bortforklaringer fra den kant. Apologeter af den multikulturelle, værdirelativistiske afart har derimod på muslimernes og jødernes vegne fundet på masser af "rationelle" begrundelser, som vi kort må ekspedere; så behøver vi ikke at tænke mere på dem.
- **Hygiejniske fordele?**
Det er en myte, at omskæring skulle medføre hygiejniske fordele, og med eller uden forhud skal man vaske sig, i hvert fald en gang imellem. Det ville være noget mindre indgribende simpelthen at lære børnene at vaske sig; det er på ingen måde vanskeligt. Proportionalitetsprincippet taler for vask frem for omskæring.

---

13. Putzke: *Rechtliche Grenzen der Zirkumzision bei Minderjährigen. Zur Frage der Strafbarkeit des Operateurs nach § 223 des Strafgesetzbuches* (2008), s. 268.

I øvrigt forekommer det mildest talt upassende således at insinuere, at jøder og muslimer ikke kan finde ud af at vaske sig.

- Beskyttelse mod AIDS/HIV?

Her henviser man til nogle undersøgelser fra Afrika, der skulle vise, at smitterisikoen nedsættes ved omskæring. Den videnskabelige kvalitet af disse undersøgelser er stærkt anfægtet. Og der findes mindre indgribende og mere effektive metoder mod smittespredning: kondom, det eneste, der virker.

Men det var Afrika; AIDS/HIV-problemet er beskedent i Danmark. Dertil kan man yderligere anføre, at et spædbarn på 8 dage næppe befinder sig i en højrisikogruppe. Selv hvis man tog argumentet alvorligt, så var der intet til hinder for, at barnet selv afgjorde spørgsmålet i en alder af 15 eller 18 år.

En detalje: USA er det vestlige land, hvor flest mænd er omskårne; tallet ligger på over 50 %. I Danmark er omkring 5 % omskårne. Ikke desto mindre er prævalensen for HIV/AIDS tre gange så stor i USA som i Danmark.

- Bedre sex?

En tvivlsom påstand.¹⁴ Følsomheden af penis nedsættes som en direkte følge af forhudsamputationen, og igen: det problemfelt er ikke særlig relevant for et spædbarn. Og vedkommende kunne selv tage stilling til spørgsmålet på et passende tidspunkt.

- Nydelig penis?

Det ser så pænt ud, når al denne hud er væk.

Det kan man selvfølgelig diskutere, men vi afstår, og overlader gerne afgørelsen til barnet eller den unge mand, frem for forældrene; dette er næppe et kerneområde for udøvelsen af forældremyndighed.

I stedet for æstetisk vil vi kommentere sagen juridisk, nemlig ud fra bekendtgørelse om kosmetisk behandling,¹⁵ der fastslår:

§ 3. *Kosmetisk behandling må ikke foretages på patienter under 18 år.*

- En overflødig hudlap?

Det er notorisk forkert. Forhuden har ubestridelige biologiske funktioner, som vi i øvrigt ikke vil gå nærmere ind på.

- Det gør slet ikke ondt.

Spædbørn kan ikke føle smerte, så omskæring gør ikke ondt.

Den myte er dog vist ved at dø ud, men sådan mente man vitterligt for en del år siden, selv om barnet jo tydeligvis vrider sig i smerte ved omskæringen og skriger hjerteskrærende.

Deutsche Schmerzgesellschaft udsendte i anledning af den påtænkte lovliggørelse af forhudsamputation en stillingtagen til praksis. Man anførte her, at smertefølsomheden hos spædbørn i direkte modstrid med myten generelt må formodes snarere at være højere end hos voksne. Yderligere fremhæves, at kirurgiske indgreb på spædbørn synes at medføre forøget smertefølsomhed i kortere eller længere tid efter operationen. Man konkluderer derfor, at omskæring kun kan anses for fagligt korrekt gennemført "*wenn während und nach dem Eingriff eine fachlich kompetente, wirksame Schmerzbehandlung durchgeführt wird.*"¹⁶ Det

---

14. En nyere dansk undersøgelse nåede til modsat resultat, altså, at omskæring i mange tilfælde tværtimod medfører seksuelle problemer, se Frisch m.fl.: *Male circumcision and sexual function in men and women: a survey-based, cross-sectional study in Denmark* (2011)

15. Bek. nr. 1464 af 28.12.2012

16. *Stellungnahme der Deutschen Schmerzgesellschaft zur Beschneidungspraxis von Jungen*, 3.8.2012. Udtalelsen dokumenteres med en lang række henvisninger til den lægevidenskabelige litteratur. Kan ses her: http://www.dgss.org/uploads/media/Beschneidung_von_Jungen_-_Stellungnahme_Deutsche_Schmerzgesellschaft.pdf (30.1.2013)

synes ikke altid at være tilfældet, når amputationen foretages af lægfolk.¹⁷

Det er en kendt sag, at stærke smerter kan give traumer, og nyfødte er her særligt sårbare, da de endnu ikke har udviklet et smertehåndteringsberedskab.¹⁸

En jødisk lærd, Moses Maimonides (1135-1204), udlagde kynisk-oprigtigt og uden forskønnende omsvøb den jødiske omskæring således:

"As regards circumcision, I think that one of its objects is to limit sexual intercourse, and to weaken the organ of generation as far as possible, and thus cause man to be moderate. Some people believe that circumcision is to remove a defect in man's formation; but every one can easily reply: How can products of nature be deficient so as to require external completion, especially as the use of the fore-skin to that organ is evident. This commandment has not been enjoined as a complement to a deficient physical creation, but as a means for perfecting man's moral shortcomings. *The bodily injury caused to that organ is exactly that which is desired*; it does not interrupt any vital function, nor does it destroy the power of generation. Circumcision simply counteracts excessive lust; for there is no doubt that circumcision weakens the power of sexual excitement, and sometimes lessens the natural enjoyment: the organ necessarily becomes weak when it loses blood and is deprived of its covering from the beginning."¹⁹ [Min kursivering]

I modsætning til Sundhedsministeriet går Maimonides ikke let hen over, at der er tale om *bodily injury*, næh, det er just ideen med det hele. Han mente dog også, at omskæringen samtidig tjente et andet formål end det i citatet beskrevne, nemlig at være et tegn på stammetilhørsforholdet. Han har muligvis ret i begge dele.

Summa summarum: forældrene påtvinger uden rationel grund deres sunde og raske drengebarn en fysisk skade, der giver barnet livsvarigt men. Operationen, hvorved man fjerner funktionelt væv, er smertefuld, indebærer risici for barnets helbred²⁰ og fører til nedsat følsomhed. Formentlig giver indgrebet i mange tilfælde også psykiske traumer.

Dette vil vi lægge til grund.

Forløbet

I vort sydlige naboland, Tyskland, har der siden 2008²¹ pågået en livlig diskussion om omskæring af drenge med deltagelse fra både medicinsk og juridisk hold, til tider endog i fællesskab og med enig front. Denne diskussion førte i lige linje frem til den første dom, vist nok i hele verden, hvor omskæring blev kendt ulovlig. Det skete i Landgericht Köln den 7. maj 2012, og dommen vakte kolossal opsigt kloden rundt.

Denne skelsættende afgørelse og den parlamentariske reaktion er værd at granske nærmere til en begyndelse, et frugtbart komparativt udgangspunkt for en efterfølgende analyse af de hjemlige tilstande.

Afslutningsvis nogle retspolitiske overvejelser. Hertil vil vi søge inspiration i den eneste nordiske lovgivning på området, den svenske *Lag (2001:499) om omskärelse av pojkar*, og ikke mindst i det af oppositionen i den tyske Bundestag fremsatte alternativ til det vedtagne lovforslag.

---

17. Mere om bedøvelsesproblemet nedenfor, s. 25.

18. Vi kan ikke gå ind på den omfattende speciallitteratur om emnet, men skal blot nævne et enkelt oversigtsværk: Ronald Goldmans *Circumcision. The Hidden Trauma* (1997)

19. Maimonides: *The Guide for the Perplexed* (1190; 2007), s. 378.

20. Også dødsfald forekommer – omkring 117 årligt i USA alene ifølge Bollinger: *Lost Boys: An Estimate of U.S. Circumcision-Related Infant Deaths* (2010). Nærmere på: i maj 2012 døde en to uger gammel dreng i Oslo som følge af komplikationer efter omskæring; et unødvendigt dødsfald.

21. Indledt af Holm Putzke med artiklen Die strafrechtliche Relevanz der Beschneidung von Knaben. Zugleich ein Beitrag über die Grenzen der Einwilligung in Fällen der Personensorge.

II. Tyskland: to domme og en lov

Anledningen

En fireårig muslimsk dreng blev i november 2010 ambulantly omskåret i en lægepraksis i Köln. Indgrebet skete med lokalbedøvelse, og såret blev syet med fire sting. To dage efter løb moderen fortvivlet ud på gaden med det blødende barn, hvor en venlig nabo sørgede for en ambulance. På børneskadestuen konstaterede man, at drengen ikke bare blødte og havde smerter; han kunne heller ikke komme af med vandet. Blødningerne blev stoppet, og han fik indlagt kateter.

Personalet på universitetsklinikken valgte at underrette politiet, fordi man havde mistanke om, at omskæringen ikke var foretaget lægefagligt korrekt. Således nåede sagen frem til anklagemyndigheden. Imidlertid rejste anklagemyndigheden tiltale ikke blot for lægesjusk, men ved samme lejlighed også for "*Körperverletzung*" i kraft af selve omskæringen, og tilmed i den mere alvorlige kategori omfattet af straffelovens § 224: *Gefährliche Körperverletzung* – fordi der var benyttet en skalpel, et farligt redskab (stk. 1, nr. 2). Grunden til denne udvidelse fra lægesjusk til vold i sig selv, uanset den faglige kvalitet, står hen i det uvisse.

De to instanser frikendte begge lægen, men af forskellige grunde.

Amtsgericht Köln²²

Anklageskriftet er ikke gengivet eller citeret i dommen, og det er ikke offentligt tilgængeligt, så detaljerne kender jeg ikke. Men tiltalen gik, som nævnt, ud på, at lægen ikke havde udført indgrebet fagligt korrekt, og at han havde overtrådt straffelovens § 223 og/eller § 224. Det første tiltalepunkt afviste retten med nogle få ord på grundlag af et vidneudsagn fra den urolog, der havde behandlet barnet på universitetsklinikken.²³ Herefter kom så turen til det juridisk mere intrikate og interessante andet punkt i tiltalen.

Socialadækvans

Indledningsvis fremsætter retten en betragtning, der ikke lægges til grund for afgørelsen, altså en slags *obiter dictum*. Det bemærkes, at det er uklart ("*mag dahinstehen*"), hvorvidt den anklagedes (lægens) handlinger unddrager sig strafferetlig bedømmelse, fordi de må anses for *socialadækvate*. Retten redegør ikke nærmere for dette begreb, ej heller for anvendeligheden i denne sammenhæng, men henviser blot til en disputats af Thomas Exner (2011 – se litteraturlisten).

Vi udskyder derfor behandlingen af dette tema til gennemgangen af landsrettens dom. Foreløbig skal blot understreges, at *socialadækvans* ikke er identisk med det danske begreb om *materiel atypicitet*.²⁴ Ved *socialadækvans* er gerningsindholdet realiseret, men der dispenseres, gøres en undtagelse af hensyn til religion, kultur og tradition; straffeloven suspenderes så at sige. Materiel atypicitet, derimod, er kendetegnet ved, at gerningsindholdet slet *ikke* er realiseret; handlingen falder efter sin karakter helt uden for straffelovens område. En blindtarms-

---

22.21.9.2011 – 528 Ds 30/11. Dommen kan findes bl.a. her:

http://www.justiz.nrw.de/nrwe/ag_koeln/j2011/528_Ds_30_11_Urteil_20110921.html (17.1.2013).

23. Hermed anerkendes in concreto, at selv en korrekt udført forhudsamputation kan medføre alvorlige komplikationer, en risiko, der gerne nedtones.

Stanford School of Medicine har lavet en udførlig redegørelse for komplikationerne, som kan studeres her: <http://newborns.stanford.edu/CircComplications.html> (6.3.2013).

24. Asp og Ulväng synes ikke at skelne, se *Kriminalrättens Grunder* (2010), s. 280 ff. Det forekommer uheldigt i systematisk henseende. Om materiel atypicitet se Greve: *Det strafferetlige ansvar* (2004), s. 85; Toftegaard Nielsen: *Strafferet 1. Ansvar* (København 2004), s. 43 ff og 150 f; Christensen: *Det strafferetlige samtykke – afgrænsningen af samtykkets virkemåde* (2008), s. 52 ff.

operation kræver ikke, at der gøres en undtagelse fra straffeloven, for handlingen er begrebsmæssigt ikke omfattet af straffelovens voldsbestemmelser: lægen øver hverken vold mod eller angriber sin patient.²⁵

Samtykke og forældreret

Den første egentlige præmis, som også er hovedpræmissen, konstaterer, at indgrebet realiserer gerningsindholdet i voldsbestemmelsen ("*tatbestandsmäßige vorliegende Körperverletzung*"), men det retfærdiggøres i kraft af forældrenes samtykke.

Hjemmelen finder retten i *Bürgerliches Gesetzbuch*, § 1627, 1. punktum:

Die Eltern haben die elterliche Sorge in eigener Verantwortung und in gegenseitigem Einvernehmen zum Wohl des Kindes auszuüben.

Og forældrenes beslutning på barnets vegne om omskæring tager, efter rettens mening, netop sigte på barnets bedste. Samtykket er derfor gyldigt, hvad det ikke, efter § 1627, ville være, hvis det ikke tjente barnets interesser.

Grundrettigheder

Imidlertid må der også tages hensyn til de i *Grundgesetz* nedfældede rettigheder.

På forældrenes side er der art. 6, stk. 2, 1. pkt., der fastlægger forældrenes opdragelsesret, og dertil kommer religionsfriheden efter art. 4, stk. 1-2.

Heroverfor står barnets ret til fysisk integritet, *körperliche Unversehrtheit*, som garanteret i art. 2, stk. 2, 1. pkt.:

Jeder hat das Recht auf Leben und körperliche Unversehrtheit.²⁶

Og "*jeder*" omfatter også børn.

Der skal så, efter rettens opfattelse, foretages en afvejning mellem forældrenes ret og barnets. Det sker dog ikke; i stedet præsenterer retten tre argumenter, der alle skal vise, at omskæringen er i barnets interesse:

- Tradition og kultur: inklusion

Omskæringen er en *traditionel-kulturel handling*, der dokumenterer det kulturelle og religiøse tilhørsforhold til det muslimske samfund.

Vist så, men spørgsmålet er stadig, om dette berettiger til et operativt indgreb på små drenge. Skal det gælde som et argument, er vi vel i realiteten ovre i socialadækvansen.

- Stigmatisering: eksklusion

Omskæringen modvirker en truende *stigmatisering* af barnet. Hermed menes, at hvis drengen, i modsætning til sine muslimske kammerater, har en intakt tissemand, så skiller han sig ud og risikerer at blive mobbet. Forhudsamputationen sker dermed til barnets bedste, idet den forebygger mobning.

Hertil kan man indvende: hvis der er et problem, så er det mobningen, der skal gøres noget ved, ikke tissemanden. Eller, som Fischer formulerer det:

"Aus der bloßen Rigidität, mit welcher eine soziale Gruppe ihre internen Regeln gegen Mitglieder durchsetzt, ergibt sich kein rechtlich tragfähiger Rechtfertigungsgrund für Verletzungshandlungen, die hierdurch erzwungen werden sollen."²⁷

Stigmatiseringsargumentet har også i anden henseende en særegen karakter. Det bygger på en partikulær, individuel betragtning, hvad retten for så vidt vel er nødt til, da den jo kun behandler denne enkelte sag.

Men lad mig illustrere. Hvis ét forældrepar ud af hundrede i et muslimsk lokalmiljø overvejer omskæring, så kan de gøre sig den tanke, at deres barn ikke skal skille sig ud, fordi alle de andre 99 drenge givetvis

---

25.Jf. Trolle: *Lægeansvaret* (1959), s. 11.

26.En tilsvarende bestemmelse findes ikke i den danske grundlov; *Grundgesetz* er mere menneskeretsorienteret, en reaktion på nazitidens uhyrligheder.

27.Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen (2013), § 223, Rn. 50, s. 1534. I samme retning Czerner: *Staatlich legalisierte Kindeswohlgefährdung durch Zulassung ritueller Beschneidung zugunsten elterlicher Glaubensfreiheit?* (2012), s. 434.

vil blive omskåret. Den tanke vil hvert enkelt af de 100 forældrepar, hver for sig og individuelt, kunne gøre sig og med samme resultat. Hvis de hundrede par nu samledes til en fælles overvejelse, ja, så holder betragtningen ikke længere.

Yderligere: hvis et forbud mod omskæring af smådreng effektueredes generelt, så ville problemet, hvis der er et problem, hurtigt forsvinde.

- **Kødets renhed**

Endelig anfører retten *hygiejneargumentet*, ligeledes for at underbygge, at omskæringen sker til gavn for barnet.

Dette argument har vi allerede gjort op med ovenfor. Vi vil blot, som et kuriosum, fremdrage de lægelige eksperters uenighed på dette punkt: Det sagkyndige vidne i amtsretten fremhævede forhudsamputationens værdi som et præventivt indgreb, der i kraft af den heraf følgende forbedrede hygiejne blandt andet modvirker potentielle kræftlidelser. Til brug for landsretten havde man indhentet et responsum fra en anden læge, og han fastslog, at der, i hvert fald i Mellemeuropa, ikke er grund til at foretage omskæringer ud fra præventive hensyn.

Resultat

Den anklagede læge blev følgelig frikendt, idet der ikke forelå nogen strafbar lovovertrædelse. Amputationen skete i barnets interesse og kunne derfor retfærdiggøres i kraft af forældrenes samtykke (der rettelig var en *begæring*). Altså tilsvarende resultat som i den femten år ældre svenske dom.

Landgericht Köln²⁸

Anklagemyndigheden valgte at anke dommen, med begge de oprindelige anklagepunkter. I landsretten (eller hvordan man nu skal oversætte *Landgericht*) medvirkede tre dommere, en juridisk og to lægdommere, og her fik sagen en noget grundigere behandling. Man bemærker særligt i dommen den omfattende inddragelse af juridisk litteratur.

Anklage – gerningsindhold

Ligesom amtsretten tilbageviste landsretten kort, nu på grundlag af et indhentet responsum, anklagen for lægesjusk; den anklagede havde udført sit arbejde "*fachlich einwandfrei*". Sagen drejede sig herefter om denne anklage mod lægen:

"eine andere Person mittels eines gefährlichen Werkzeugs körperlich misshandelt und an der Gesundheit geschädigt zu haben (§§ 223 Abs. 1, 224 Abs. 1 Nr. 2, Alternative 2 StGB)"

Retten slog indledningsvis fast, at gerningsindholdet i straffelovens § 223, stk. 1 var realiseret; denne subsumering, som retten ikke begrundede, fortjener en uddybning.²⁹ Bestemmelsen er formuleret således:

Wer eine andere Person körperlich mißhandelt oder an der Gesundheit schädigt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.

Det oplyses ikke, om forholdet skal subsumeres under første led, "*körperlich mißhandelt*" eller andet, "*an der Gesundheit schädigt*" – eller eventuelt begge, i overensstemmelse med anklagens "*und*" i stedet for bestemmelsens "*oder*".

Det skal bemærkes, at "*mißhandelt*" juridisk bruges i en bredere forstand end det tilsvarende danske udtryk, der jo er placeret i bestemmelsen om kvalificeret vold, § 245, stk. 1; det danske begreb svarer nogenlunde til dagligsproget – det tyske gør ikke. Standarddefinitionen lyder:

28.Dom af 7.5.2012 – 151 Ns 169/11. Findes her:

http://www.justiz.nrw.de/nrwe/lgs/koeln/lg_koeln/j2012/151_Ns_169_11_Urteil_20120507.html (17.1.2013)

29.Se hertil f.eks. Kempf: Zur Rechtswidrigkeit der Beschneidung von Kleinkindern aus religiösen Gründen (2012), s. 436 f.

"Als körperliche Misshandlung wird jede üble unangemessene Behandlung bezeichnet, die entweder das körperliche Wohlbefinden oder die körperliche Unversehrtheit nicht nur unerheblich beeinträchtigt."³⁰ Særligt fremhæves i teorien³¹ fremkaldelse af *Substanzschäden*, herunder påførelse af sår, hvilket sker ved omskæringen, samt *Substanzeinbußen*, tab af væv eller lemmer – selve essensen af omskæringen. *Funktionsstyringer* er ligeledes en følge af omskæringen, idet der fjernes følsomt væv og dermed samtidig beskyttelsen af glans.

Man kunne anføre, at der dog blev anvendt lokalbedøvelse, hvilket imidlertid ifølge førnævnte urolog ikke er fuldt tilstrækkeligt:

„Die örtliche Betäubung sei auf Grund der Sensibilität des Gliedes mit erheblichen Schmerzen verbunden, so dass alleine die örtliche Betäubung aufgrund der Schmerzen zu einem Trauma des Beschnittenen führe.“³²

Yderligere kan imod bedøvelsesbetragtningen indvendes, at det efter den fremherskende mening i teorien "*auf eine Schmerzempfindung nicht ankommt*".³³ Man kan altså i lovens forstand godt blive udsat for mishandling, selv om det ikke gør ondt.

Der opereres naturligvis med en nedre grænse, en bagatelgrænse, på tysk: *Erheblichkeitsschwelle*; den er uden tvivl overskredet ved forhudsamputation. Allerede mindre alvorlige indgreb uden varige følger så som afklipping af hår, f.eks. fletninger eller skæg, er efter praksis omfattet af bestemmelsen.³⁴

Andet led kan defineres således:

"Eine Gesundheitsbeschädigung im Sinne von § 223 StGB ist in jedem Hervorrufen oder Steigern eines vom Normalzustand der körperlichen Funktionen des Menschen nachteilig abweichenden Zustandes zu sehen, also in einem, wenn auch nur vorübergehenden, Herbeiführen einer pathologischen Verfassung, wobei die Beeinträchtigung nicht von Dauer zu sein braucht, sie muß aber andererseits auch über lediglich unerhebliche Beeinträchtigungen hinausgehen."³⁵

Med sin skalpel fremkalder lægen en fra det normale afvigende tilstand, som tilmed ikke blot er forbigående. Der forårsages blødning, og sundt væv tilintetgøres, hvilket giver senere funktionsfølger i form af nedsat følsomhed.

Retten fandt derimod ikke forudsætningerne opfyldt for anvendelse af bestemmelsen om *farlig* vold, § 224, idet en skalpel ikke kan betragtes som et farligt redskab i lovens forstand, når den som i dette tilfælde anvendes efter sit formål, *bestimmungsgemäß*.³⁶

Vi bevæger os her i et begrebsmæssigt grænseområde. Det er jo ikke korrekt, som anført af retten, at skalpellen anvendes efter sit formål. Dette må antages at være forbedring af folks sundhedstilstand, og ikke som her amputation og destruktion af sundt væv. På den anden side forekommer det, i denne kontekst, heller ikke rammende at kategorisere skalpellen som et angrebsvåben.

Den tyske højesteret har udlagt begrebet således:

"Ein ... Gegenstand ist ... nach der Rechtsprechung ein gefährliches Werkzeug im Sinne des § 224 Abs. 1 Nr. 2 StGB nur dann, wenn er nach seiner objektiven Beschaffenheit und nach der Art seiner Benutzung im Einzelfall geeignet ist, erhebliche Körperverletzungen herbeizuführen."³⁷

Objektivt er skalpellen *egnet til* at fremkalde betydelig legemsbeskadigelse, og i det konkrete tilfælde, *im Einzelfall*, blev den *faktisk* brugt til at fremkalde en sådan beskadigelse, med forsæt.

---

30. Se <http://www.rechtswoerterbuch.de/recht/k/koerperliche-misshandlung> (20.1.2013).

31. Wessels og Hettinger: Strafrecht Besonderer Teil 1. Straftaten gegen Persönlichkeits- und Gemeinschaftswerte (2012), s. 78-79.

32. Citeret efter en artikel i Frankfurter Allgemeines netudgave, 15.7.2012, Eppelsheim: *Das Urteil*. Findes her: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/beschneidungen-das-urteil-11820431.html> (18.1.2013).

33. Wessels og Hettinger, op.cit., s. 79.

34. Se BGH, dom af 25.9.1952, NJW 53, 1440 samt BGH, dom af 5.7.1966, NJW 66, 1763. Tilsvarende U.1946.483Ø. Sådanne handlinger har vel snarere karakter af *krænkelse* end egentlig legemsbeskadigelse, men omfattes både i Tyskland og i Danmark af voldsbestemmelserne.

35. BGH, dom af 3.12.1997, BGHSt 43, 346.

36. I anden retning Fischer, op.cit., § 224, Rn 9a, s. 1540. Han taler dog om anvendelsen af et kirurgisk redskab *de lege artis* – hvilket tænkeligt også var, hvad retten mente.

37. BGH, dom af 5.9.2006, NSTZ 2007, 95. Se også RG, dom af 8.7.1881, RGSt 4, 397.

Tilfældet er ikke typisk, og spørgsmålet lader sig næppe besvare med sikkerhed ud fra retskilderne. Formentlig kan rettens afgørelse dog i det mindste forsvares.³⁸ Under alle omstændigheder er det i sammenhængen vel af mindre interesse, om gerningen subsumeres under § 223 eller § 224; det centrale spørgsmål er, om der overhovedet foreligger en overtrædelse af straffeloven ved rituel forhudsamputation, og det statuerede retten, at der gør.

Socialadækvansen

Retten refererer indledningsvis de af Exner fremførte synspunkter.³⁹ Forældrenes udtrykkelige begæring om omskæring har, ifølge Exner, ikke nogen retfærdiggørende virkning, eller som man vel ville sige her til lands: samtykket/begæringen disculperer ikke. Og det gør det ikke, fordi forældrenes ret til religiøs opdragelse af deres børn ikke har forrang frem for børnenes ret til kropslig integritet og selvbestemmelse. Samtykket er i strid med barnets bedste og følgelig ikke gyldigt.

På trods af dette mener Exner, at denne fremfærd er "*sozial unauffällig, allgemein gebilligt und geschichtlich üblich*", altså socialadækvat, og derfor unddrager sig strafferetlig bedømmelse.

Min tilføjelse: Exner gør i sin disputats udførligt rede for sit synspunkt; formentlig svarer substansen til, hvad den svenske højesteret henholder sig til i den ovenfor refererede dom.⁴⁰ Hvad Exner synes at mene med social adækvans, er vist blot, at omskæring er ikke noget særligt, en ligegyldig bagatel, herregud, ingen bliver chokerede i den anledning, alle accepterer det, og skikken har været praktiseret i umindelige tider. Nok strider gerningen formelt og principielt mod straffeloven, men det ser vi bort fra; vi gør stiltiende en undtagelse. I nogle af sine formuleringer bevæger Exner sig dog tæt på at statuere materiel atypicitet, hvilket ikke hænger sammen med hans betragtninger i øvrigt.

Retten afviser blankt Exners tankegang. Socialadækvans har ikke nogen selvstændig retlig betydning og kan ikke ophæve "*ein vorhandenes Missbilligungsurteil*". Hvis en handlingsmåde ikke strider mod loven, kan man gerne kalde den socialadækvat, men det gør hverken fra eller til, og det er ikke socialadækvans, der gør en handling lovlig, men omvendt, lovligheden, der gør den socialadækvat.

Andre har afvist socialadækvansen ud fra den betragtning, som i sin kerne muligvis er den samme som rettens, at der skal være tale om handlinger af ubetydelig karakter, som er socialt almindeligt tolereret. I og med, at gerningsindholdet i straffelovens § 223 ved rituel forhudsamputation er realiseret, hvad Exner tilslutter sig, er man ude over bagatelgrænsen, og socialadækvans kommer derfor slet ikke på tale.⁴¹

Man kunne anføre yderligere argumenter mod Exner.⁴² Således er hans faktuelle udgangspunkt ikke velfunderet, hvilket er en afgørende brist, da han bygger sin subsumption eller sin konstruktion (de er svære at skille ad) på en slags empiri.⁴³ Det er f.eks. ikke rigtigt, at omskæring er "*allgemein gebilligt*". Læger, jurister og mange andre har i Tyskland vendt sig mod denne skik, og der findes ligefrem foreninger, der via nettet taler børnenes sag. Alle disse mennesker billiger tydeligvis ikke omskæring af mindreårige drenge. Putzke går så vidt som til at hævde, at "*sich schon jetzt die Mehrheit der aufgeklärten Menschen in diesem Land gegen den archaischen Ritus der religiösen Beschneidung aussprache*".⁴⁴

38.Kritisk Putzke i Die strafrechtliche Relevanz der Beschneidung von Knaben. Zugleich ein Beitrag über die Grenzen der Einwilligung in Fällen der Personensorge (2008), s. 681-682, samt Recht und Ritual – ein großes Urteil einer kleinen Strafkammer (2012), s. 622. I samme retning Kempf, op.cit., s. 437.

39.Exner: Sozialadäquanz im Strafrecht. Zur Knabenbeschneidung (2011), sammenfatning s. 189 ff.

40.Se ovenfor, s. 5.

41.Fateh-Moghadam: Religiöse Rechtfertigung? Die Beschneidung von Knaben zwischen Strafrecht, Religionsfreiheit und elterlichem Sorgerecht (2010), s. 122.

42.Se f.eks. Putzkes anmeldelse: Sozialadäquanz im Strafrecht. Zur Knabenbeschneidung (2012) og Herzberg: Steht dem biblischen Gebot der Beschneidung ein rechtliches Verbot entgegen? (2012), s. 170 ff.

43.Exner, op.cit., s. 111.

44.Putzke, i den ovenfor nævnte anmeldelse, s. 230. Opinionsundersøgelser støtter Putzkes fornemmelse.

Som et empirisk indicium på, at ingen fortrækker en mine i anledning af omskæring, hvilket han betegner som ritualets "*soziale Unverträglichkeit*", anfører Exner, at der i retspraksis endnu ikke (2011) er fældet nogen dom.⁴⁵ Det blev der så i 2012.

En finurlig argumentation fra Exners side, som er tæt på at være cirkulær: omskæring er ikke strafbar, fordi ingen ret endnu har afsagt en straffedom. Og fordi omskæring således ikke er strafbar, er retten afskåret fra at afsige en straffedom. Men Landgericht Köln brød altså ikke desto mindre denne cirkel.

At Exner alligevel, trods alt, kan have en juridisk valid pointe, er tænkeligt, men han forvalter den ikke godt. Hans påstand er ganske enkelt for stærk, når han hævder, at omskæring er almindeligt billigt af den tyske befolkning; havde han begrænset sig til, at *lovgiver* stiltiende og ved passivitet har godkendt indgrebet, så ville han stå noget stærkere – men han ville så på den anden side næppe finde anvendelse for sit begreb om socialadækvans. Nu, med vedtagelsen af lovændringen, er lovgivers accept ikke længere blot *stiltiende*, men *explicit*, og befolkningsflertallet synes stadig at være imod.

Man kan vel sige, at Exner og den modsatte fløj i hvert fald er enige om én ting: den rituelle forhudsamputation udgør et retligt problem. Og de har samme ambition, nemlig at nå frem til et retligt system, der er harmonisk, fri for spændinger og modsigelser. Men metoderne er afgjort forskellige. Exner konstruerer, hvad han opfatter som en ægte retsfigur, nemlig socialadækvansen, der er integreret i retssystemet med fulde borgerrettigheder lige som alle andre retsfigurer, og ved at henføre omskæringen hertil, mener han at kunne få alt til at gå op i en højere, harmonisk retsenhed. Putzke, f.eks., vil derimod etablere harmonien ved slet og ret at eliminere omskæringsretten, ved at forvise den fra systemet, ved at fjerne, hvad han kalder "*ein Fremdkörper in unserer Rechtsordnung*".⁴⁶

Efter opgøret med socialadækvansen følger rettens hovedargumentation. En flerhed af betragtninger væves her sammen, og jeg skal forsøge, for klarhedens skyld, at udskille de enkelte elementer.

Samtykke, forældreret og barnets bedste

Barnet var naturligvis, på grund af sin alder, fire år, ikke selv i stand til at give samtykke til amputationen. Der forelå imidlertid en begæring fra forældremyndighedens indehavere til lægen; denne begæring "*vermochte indes die tatbestandsmäßige Körperverletzung nicht zu rechtfertigen.*" Retten anfører (som også Exner, jf. ovenfor), at forældreretten efter BGB § 1627, 1. pkt., alene dækker opdragelsestiltag, der tjener barnets bedste, og det gør omskæringen ikke; der henvises her til den herskende opfattelse i litteraturen.

Altså, BGB § 1627 rummer ikke hjemmel til, at forældrene kan give disculperende samtykke til omskæring. Landsretten underkender hermed amtsretten.

Grundgesetz: religionsfriheden og dens grænser

Retten stiller herefter forældrenes religionsfrihed og opdragelsesret efter grundloven *på den ene side*:

Artikel 4

(1) Die Freiheit des Glaubens, des Gewissens und die Freiheit des religiösen und weltanschaulichen Bekenntnisses sind unverletzlich.

Artikel 6

(2) Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die zuvörderst ihnen obliegende Pflicht. Über ihre Betätigung wacht die staatliche Gemeinschaft.

Her skal man bemærke, at artikel 6 *ikke* henviser til barnets bedste, i modsætning til BGB § 1627; et sådant hensyn tør dog nok anses for en selvfølgelig, underforstået forudsætning og kan vel læses ind i sidste punktum.

På den anden side begrænses forældrenes ret efter såvel artikel 4 som artikel 6 i grundloven selv, nemlig af barnets (og alle andre menneskers) grundrettighed til kropslig ukrænkelighed (*körperliche Unversehrtheit*) og selvbestemmelse (*die Freie Entfaltung seiner Persönlichkeit*):

45.Exner, op.cit., s. 168 f.

46.Den Gesetzgeber hat der Teufel geritten (interview, 2013).

Artikel 2

(1) Jeder hat das Recht auf die freie Entfaltung seiner Persönlichkeit, soweit er nicht die Rechte anderer verletzt und nicht gegen die verfassungsmäßige Ordnung oder das Sittengesetz verstößt.

(2) Jeder hat das Recht auf Leben und körperliche Unversehrtheit. Die Freiheit der Person ist unverletzlich. In diese Rechte darf nur auf Grund eines Gesetzes eingegriffen werden.

Særligt fremhæver retten art. 2, stk. 2, 1. pkt., der sætter "*eine verfassungsimmanente Grenze*" for forældrenes grundrettigheder. Forældrenes ret til at dyrke deres religion og til at opdrage deres børn skal altså holde sig inden for de rammer, som afstikkes af (blandt andet) artikel 2. Ikke således, at barnets ret til personlig og kropslig ukrænkelighed *ophæver* forældrenes opdragelsesret eller religionsfriheden, men den *begrænser* dem: hertil og ikke længere.

Det samme forhold kan udtrykkes på mangfoldige måder; her er en alternativ formulering, fremkommet efter dommen:

"Die Glaubensfreiheit ist auf die eigene Verantwortungssphäre bezogen und sie berechtigt grds. nicht zur aktiven Beeinträchtigung der Rechtsgüter Dritter."⁴⁷

Arven fra Weimarforfatningen: ingen særstatus til religionen

Med hensyn til religionen finder retten støtte for sine betragtninger et helt andet sted i grundloven, nemlig i artikel 140, der inkorporerer dele af Weimarforfatningen af 1919, særligt denne bestemmelse:

Artikel 136 WRV

(1) Die bürgerlichen und staatsbürgerlichen Rechte und Pflichten werden durch die Ausübung der Religionsfreiheit weder bedingt noch beschränkt.

Hvilken klarhed, hvilken fyndighed! Uanset hvilken religion man måtte bekende sig til og dyrke, får man ingen særrettigheder af den grund, og man skal i øvrigt følge landets love ligesom alle andre.⁴⁸ Man kan altså ikke overtræde f.eks. straffelovens voldsbestemmelser med henvisning til, at der er tale om religionsudøvelse; en sådan begrundelse er forfatningsmæssigt udelukket.⁴⁹

Proportionalitetsprincippet

Mere burde der så egentlig ikke være at sige om den sag. Retten har nået et resultat, solidt funderet i den tyske grundlov. Det står ikke klart, hvorfor retten nu alligevel giver sig i lag med en *afvejning* af de modstående rettigheder. Når grænserne for religionsudøvelsen går der, hvor den griber ind i andre menneskers retssfære, herunder børns kropslige integritet (og selvbestemmelse),⁵⁰ er der ikke brug for eller plads til nogen afvejning. Konflikten er allerede afgjort i selve forfatningen.⁵¹ Som Reinhard Merkel, medlem af det tyske etiske råd, slår fast:

"Kein Freiheitsgrundrecht, welchen Gewichts immer, gestattet, unter welchen Bedingungen immer, das direkte Eindringen in den Körper eines anderen, und wäre der Eingriff noch so bagatellhaft. Das folgt nicht erst aus irgendeiner Abwägung. Auch eine solche kommt von Anfang an nicht in Betracht."⁵²

Dette kan underbygges ikke bare med GG art. 2, stk. 2, 1. pkt., men også med artikel 2, stk. 1: "*soweit er nicht die Rechte anderer verletzt ...*". Et sådant forbehold er ganske vist ikke expliciteret i art. 4 om religionsfriheden, men må antages at være underforstået.

47.Czerner, op.cit, s. 380.

48.Tiden er muligvis ved at være moden til religionsfrihedens ophævelse som særskilt rettighed, se hertil Henrik Palmer Olsen: *Religionsfrihed. En forældet og overflødig menneskeret?* (2005) og samme forfatters *The Right to Freedom of Religion: A Critical Review* (2007).

49.Retten henviser her til Herzberg: *Rechtliche Probleme der rituellen Beschneidung* (2009), s. 337, og samme forfatters: *Steht dem biblischen Gebot der Beschneidung ein rechtliches Verbot entgegen?* (2012), s. 173.

50.Folkeligt formuleret: "Your right to swing your arms ends just where the other man's nose begins." Kan findes i adskillige versioner.

51.Herzberg: *Die Beschneidung gesetzlich gestatten?* (2012), s. 492.

52.Merkel: *Die Haut eines Anderen* (2012). Artiklen svarer indholdsmæssigt til Merkels indlæg på det etiske råds plenarmøde om rituel omskæring, afholdt 23.8.2012.

I samme retning Fischer, op.cit., § 223, Rn. 45a, s. 1532.

Retten selv anvender ikke betegnelsen afvejning, men *Abstimmung*, vist for at knytte an til en særlig tysk diskussion om forholdet mellem grundrettighederne. Hvis omskæringen og den deri liggende krænkelse af barnets kropslige integritet overhovedet er nødvendig, *erforderlich*, for at realisere formålet (retten antyder her en vis skepsis, som man er tilbøjelig til at dele), så er dette middel dog for indgribende, for voldsomt, set i forhold til målet; det er uforholdsmæssigt, *unangemessen*. Midlets *egnethed*, som også gerne inddrages i en proportionalitetsvurdering, kommenterer retten ikke.

At midlet er ganske kraftigt, så kraftigt, at man kunne anse det for forbudt i sig selv, helt uden proportionalitetsovervejelser, fremgår af BGB § 1631, stk. 2, 1. pkt., som fastslår, at børn ikke må opdrages med vold:

Kinder haben ein Recht auf gewaltfreie Erziehung.

Hertil kommer, fremhæver retten, at barnets krop bliver ændret permanent og uopretteligt, *dauerhaft und irreparabel*. Dette strider også mod barnets interesse i selv senere at kunne afgøre sit religiøse tilhørsforhold.⁵³

Dette er altså, hvad der ligger i den ene vægtskål, så at sige, og det er jo ikke så lidt.

På den anden side sker der et indgreb i forældrenes opdragelsesret, deres religiøse opdragelsesret, men dette indgreb er i sammenligning, vurderer retten, meget beskedent og vejer ikke tungt. Det er ikke urimeligt indgribende over for forældrene, at de må afvente, om barnet senere, når det er blevet myndigt, selv beslutter sig for omskæring som et synligt tegn på tilhørsforholdet til Islam.

Argumentationen kan givetvis have noget for sig, men det er vanskeligt at se forbindelsen mellem denne afvejning og det retslige grundlag, der jo ikke høkeragtigt placerer børnenes kropslige integritet i en vægtskål, men snarere pietetsfuldt i et helgenskrin.

Den skyldfrie gerningsmand: han vidste ikke og kunne ikke vide bedre

Resultatet blev altså, at retten kendte forhudsamputationen ulovlig; der statueredes en overtrædelse af straffelovens § 223.

Imidlertid troede lægen fuldt og fast, at hans indgreb var lovligt, og han havde ikke den fjerneste grund til andet. Selv hvis han havde søgt juridisk rådgivning, ville han ikke have kunnet få et klart svar. Retten undlader heller ikke at nævne, at der foreligger retspraksis, hvor man ganske vist ikke har behandlet spørgsmålet direkte, men er gået ud fra, har taget som ubestridt forudsætning, at fagligt upåklagelige omskæringer udført af en læge er tilladte – ligesom der findes "*Literaturstimmen, die sicher nicht unvertretbar die Frage anders als die Kammer*"⁵⁴ *beantworten*."

Der forelå dermed *ein unvermeidbarer Verbotsirrtum*, eller oversat til dansk: lægen var det uskyldige offer for *en egentlig retsvildfarelse*. Manden blev derfor frikendt af *subjektive* grunde med hjemmel i straffelovens § 17, hvis første punktum lyder:

Fehlt dem Täter bei Begehung der Tat die Einsicht, Unrecht zu tun, so handelt er ohne Schuld, wenn er diesen Irrtum nicht vermeiden konnte.

Bestemmelsen har sit danske modstykke i straffelovens § 82, nr. 4, der dog alene lader undskyldelig uvidenhed eller misforståelse gælde som formildende omstændighed.

Retsligt punktum

Dermed sluttede sagen. Anklagemyndigheden kunne, da man i Tyskland har et treinstans-system, have anket afgørelsen, men valgte ikke at gøre det.

---

53. *Formuleringen* er, som Putzke påpeger (*Recht und Ritual – ein großes Urteil einer kleinen Strafkammer*, 2012, s. 624), en smule uheldig, da man jo med eller uden forhud godt kan frasige sig en bestemt religion og vælge en anden eller ingen. Men *pointen* er dog væsentlig og rammende: barnet forsynes med et religiøst tilhørsmærke, som aldrig kan fjernes.

54. Dvs. den pågældende afdeling af retten, *1. kleine Strafkammer*.

Angela Merkel og den tyske regering var bestyrkede, men ingen var i stand til på overbevisende måde at skyde dommen i sæk rent juridisk. Altså måtte der handles politisk, og det skete prompte. Inden årets udgang var omskæring ved lov eksplicit tilladt.

Loven: Bürgerliches Gesetzbuch, § 1631 d

Den nye bestemmelse: ordlyd og placering

Opgaven blev henlagt til civilretten, nærmere betegnet familieretten, hvor forældrene fik tildelt særlige beføjelser over deres drengebørn (stadig kun drengebørn, ikke pigebørn). 434 stemte i forbundsdagen for denne tilføjelse til Bürgerliches Gesetzbuch, 100 imod:

§ 1631d

Beschneidung des männlichen Kindes

(1) Die Personensorge umfasst auch das Recht, in eine medizinisch nicht erforderliche Beschneidung des nicht einsichts- und urteilsfähigen männlichen Kindes einzuwilligen, wenn diese nach den Regeln der ärztlichen Kunst durchgeführt werden soll. Dies gilt nicht, wenn durch die Beschneidung auch unter Berücksichtigung ihres Zwecks das Kindeswohl gefährdet wird.

(2) In den ersten sechs Monaten nach der Geburt des Kindes dürfen auch von einer Religionsgesellschaft dazu vorgesehene Personen Beschneidungen gemäß Absatz 1 durchführen, wenn sie dafür besonders ausgebildet und, ohne Arzt zu sein, für die Durchführung der Beschneidung vergleichbar befähigt sind.

Lovens omfangslogiske status

Hermed har man stort set kodificeret status quo (før Kölnerdommen). Hvilket indebærer, at ingen af de retlige problemer, som den juridiske litteratur og dommen fra Landgericht Köln har peget på, er løst. Man har blot pr. dekret fornægtet dem.

Det bemærkes, at man ikke gør lovligheden afhængig af en *religiøs* begrundelse. Man har ikke villet lave en muslimsk/jødisk særlovgivning, hvilket imidlertid medfører, at løsningen er videre, mere omfattende end det oprindelige problem, som loven skulle fixe, nemlig at jøderne (men dog vist ikke muslimerne) på det nærmeste true de med at udvandre fra Tyskland, hvis Kölnerdommen stod ved magt.

For nu kan ethvert forældrepar med en hvilken som helst begrundelse, den være sig god eller dårlig, eller uden nogen som helst begrundelse overhovedet lade skære i deres barn – og det var jo sådan set ikke meningen. Meningen var, at jøder og muslimer uanfægtet og uforstyrret kunne fortsætte praktiseringen af deres amputationsritual, som om verden havde stået stille i tusind år – ikke at udvide kredsen af traditionelt berettigede; det er med denne lov sket. Man forsøger da også, men ikke vellykket, alligevel at sætte grænser, se nedenfor, s. 19.

Det store problem: forholdet til grundloven

Vist kan man ændre alle love, også i tilbageskridtlig retning; man kan, som sket her, i kraft af princippet om *lex posterior* overtrumfe og nedlægge indskrænkninger på den borgerlige lovs voldsanvendelsesforbud i § 1631 og dermed som følgevirkning også straffelovens voldsbestemmelser i § 223 og § 224. En almindelig lov som den foreliggende (*einfaches Gesetz*) er imidlertid i det retlige hierarki underordnet grundloven, *Grundgesetz*, og skal måles i forhold til denne. Strider loven imod Grundgesetz, så er det den almindelige lov, der må vige som forfatningsstridig. Som det fastslås i GG, artikel 19, stk. 2:

In keinem Falle darf ein Grundrecht in seinem Wesensgehalt angetastet werden.

Landgericht Köln statuerede, at omskæring udgjorde en krænkelse af barnets ret til kropslig integritet og selvbestemmelse, grundrettigheder, som er fastlagt i GG Artikel 2, stk. 1 og 2. Man kunne yderligere inddrage artikel 1, stk. 1, grundlovens allerførste sætning:

Die Würde des Menschen ist unantastbar.⁵⁵

---

55. Tilsvarende den danske forældreansvarslovs § 2, stk. 2, der foreskriver, at barnet skal behandles med respekt for sin person og ikke må udsættes for krænkende behandling.

Ved omskæringen udsættes barnet for en behandling, der vækker mindelser om brændemærkning, påtvinges et kropsligt kendetegn for livet til markering af hans tilhørsforhold til en bestemt religiøs gruppe. En *stigmatisering*, der nok kan antages at krænke barnets menneskeværdighed.⁵⁶ Samme bestemmelses andet punktum pålægger staten en direkte *forpligtelse* til at beskytte borgerne mod sådanne krænkelser, altså at gribe ind, når tredjeperson begår overgreb; der er altså, om man vil, tale om *Drittwirkung*. En decideret definition af menneskeværdighed har Bundesforfatningsdomstolen ikke givet, men i stedet anført en række eksempler på, hvad statens beskyttelsespligt dækker. I en af sine første afgørelser nævner retten således "*Angriffe auf die Menschenwürde durch andere, wie Erniedrung, Brandmarkung, Verfolgung, Ächtung usw.*"⁵⁷

Der er i øvrigt det særlige ved artikel 1, at den ikke kan ændres, jf. GG, art. 79, stk. 3.

Omskæringens problematiske forhold til grundloven eksisterer uberørt og intakt, også efter den demokratiske vedtagelse af § 1631 d. Hvordan håndterer lovens koncipister, justitsministeriets jurister, dette problem? Vi må studere forarbejderne, bemærkningerne til lovforslaget.⁵⁸

Artikel 2 kommer man ikke uden om at nævne. Det sker på side 13 i bemærkningerne, således:

"Bei der Reichweite des Elternrechts sind die Grundrechtspositionen des Kindes zu berücksichtigen. Dem Kind steht ein eigenes Recht auf Entfaltung seiner Persönlichkeit im Sinne des Artikels 1 Absatz 1 GG in Verbindung mit Artikel 2 Absatz 1 GG zu (BVerfGE 72, 155, 172). Die Religionsfreiheit des Kindes (Artikel 4 Absatz 1 GG) genießt ebenso wie seine körperliche Unversehrtheit (Artikel 2 Absatz 2 Satz 1 GG) grundrechtlichen Schutz. Das Grundrecht auf körperliche Unversehrtheit umfasst nicht nur die Abwehr vor staatlichen Eingriffen, sondern begründet zugleich verfassungsrechtliche Schutzpflichten, bei deren Erfüllung dem Gesetzgeber allerdings ein weiter Einschätzungs-, Wertungs- und Gestaltungsbereich zukommt, der auch Raum lässt, konkurrierende öffentliche und private Interessen zu berücksichtigen."

Så har juristerne gjort deres pligt, formelt. Den afgørende bestemmelse er blevet omtalt, og det er proklameret, at der skal tages hensyn til børnenes rettigheder efter grundloven. Men det bliver ved proklamationen. Man fokuserer i det følgende alene på forældrenes rettigheder; børnenes inddrages ikke, men *negligeres* helt og aldeles. Kölnerdommens overvejelser om problemet kommenteres ikke, endside gendrives.

Allerede proklamationen i sig selv giver anledning til betænkelighed. Man taler om hensyntagen til offentlige og private interesser over for barnets interesse i kropslig integritet; hvordan kan nogen offentlig eller privat interesse berettige, at man amputerer sagesløse børns forhud?

To steder nævnes en passant børnenes *körperliche Unversehrtheit* og artikel 2. Det ene sted (s. 17) postuleres, at staten opfylder sin *Schutzpflicht* over for børnene ved at sætte visse betingelser for omskæring. Det andet sted (s. 18) konstateres, at børnenes grundlovsfæstede rettigheder beskyttes ved, at jødiske og muslimske lægfolk kun i de første seks måneder efter fødselen må foretage omskæringer. Mere kan der ikke blive til børnene.

Andet hovedproblem: barnets ve og vel

Forældrenes opdragelsesret er fastslået blandt andet i GG, men der er som allerede nævnt grænser for den. Som det udtrykkes i en afgørelse fra forfatningsdomstolen:

"Art. 6 Abs. 2 GG schützt die Eltern damit vor staatlichen Eingriffen bei der Ausübung ihres Erziehungsrechts und verbindet dies mit der *Verpflichtung, das Wohl des Kindes zur obersten Richtschnur der Erziehung zu machen.*" [min fremhævelse]⁵⁹

Staten kan altså kun gribe ind, hvis barnets ve og vel er truet, hvilket også fremgår af BGB § 1666, stk. 1. Umiddelbart forekommer det som et alvorligt angreb mod barnets ve og vel, at man skærer i det med en kniv. Men

---

56.Jf. Jerouschek: Beschneidung und das deutsche Recht. Historische, psychologische und juristische Aspekte (2008), s. 319. Tilsvarende Czerner,op.cit., s. 381.

57.Kendelse af 19. december 1951, BVerfGE 1, 97.

58.Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes über den Umfang der Personensorge bei einer Beschneidung des männlichen Kindes, 5.11.2012, Deutscher Bundestag, Drucksache 17/11295. Findes her: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/112/1711295.pdf> (29.1.2013).

59.BVerfG, 2 BvR 716/01 af 16.1.2003, afsnit 61.

således ikke ifølge lovens koncipister. Man tager det som et givet faktum, at der skæres i barnet for barnets eget bedste, jf. formuleringen "*einer aus Kindeswohlgetragenen Gründen ... durchgeführten Beschneidung*" (s. 18).

For at sikre sig fast grund under fødderne søger koncipisterne støtte i definitionsdannelser i retspraksis. Her er man nået frem til, at barnets ve og vel står på spil, når der foreligger

"eine gegenwärtige, in einem solchen Maße vorhandene Gefahr, dass sich bei der weiteren Entwicklung eine erhebliche Schädigung mit ziemlicher Sicherheit voraussehen lässt" (s. 18)⁶⁰

Men citatet støtter just ikke sagen, koncipisternes sag. Ved omskæring behøver man slet ikke at spørge om fremtidige skader (som f.eks. nedsat følsomhed og psyko-sexuelle problemer). Der påføres aktuelt og konkret en skade her og nu, *gegenwärtig*, en væsentlig skade, *erhebliche Schädigung*, der er uoprettelig. Som Maimonides (i oversættelse) rent ud sagde: omskæring er *bodily injury*.⁶¹ Koncipisterne fornægter, i modsætning til jøden Maimonides, realiteterne.

Tredje hovedproblem: voldsforbuddet i BGB § 1631, stk. 2

Denne centrale bestemmelse i tysk familieret lyder således:

Kinder haben ein Recht auf gewaltfreie Erziehung. Körperliche Bestrafungen, seelische Verletzungen und andere entwürdigende Maßnahmen sind unzulässig.

At give forældre ret til at skære i deres børn, som man gør med den nye § 1631 d, harmonerer dårligt med dette klare voldsforbud. Den enkle måde at takle det problem på ville være åbent at stå ved, at den nye bestemmelse betyder en indskrænkning af voldsforbuddet, en derogation. Det ville ikke være noget juridisk problem, ikke i sig selv (hvis man ser bort fra forholdet til grundloven), men måske et politisk og ideologisk.

I stedet ønsker man at fastholde, at omskæring *aldrig* har været i strid med formel lov, heller ikke med voldsforbuddet, hvorfor den nye lov ikke medfører en *ændring* af retstilstanden, men blot er en *tydeliggørelse* af, hvad der allerede er gældende. Denne pointe fremgår af anvendelsen i bemærkningerne af udtryk som "*klarzustellen*" (s. 14), "*wird verdeutlicht*" (s. 16) og "*präzisiert*" (s. 16).

Metoden, der anvendes, er en rigid *ordlydsfortolkning*, hvor andet punktum i samme ombæring postuleres at give en udtømmende beskrivelse af, hvad der ligger i første punktums "*gewaltfreie Erziehung*".

De muslimske og jødiske drenge bliver omskåret af religiøse og/eller kulturelle grunde. Børnene bliver altså ikke omskåret som reaktion på en forseelse, og de lidelser, de udsættes for, har ikke karakter af *straf*. Omskæring er følgelig ikke omfattet af § 1631, stk. 2, der alene omhandler straf, *körperliche Bestrafungen* (og desuden sjælelige overgreb og nedværdigende forholdsregler, hvilket vi for argumentets skyld ser bort fra).

Men denne ordlydsfortolkning er juridisk uholdbar. Hvis man forestiller sig, at en fader hver morgen systematisk gav sin søn en dragt prygl for at lære ham, hvem der bestemte, altså rent pædagogisk, ikke som straf, så skulle dette ifølge koncipisterne ikke være omfattet af bestemmelsen, hvad det naturligvis for enhver fornuftig læsning er.

Gennemgår man bestemmelsens historie vil man også erfare, at en så indskrænket udlægning ikke var tanken. Det blev undervejs i processen foreslået at anvende straffelovens begreb om mishandling, *körperliche Mißhandlung*, men det undlod man, fordi begrebet mishandling i dagligsproget dækker over grovere handlinger end i lovsproget (jf. ovenfor s. 10); formuleringen kunne give anledning til den misforståelse, at kun mere kvalificerede overgreb mod børn var forbudte. Blandt andet derfor valgte man det letforståelige *körperliche Bestrafungen*.⁶² Og så var det naturligvis også først og fremmest korporlig afstraffelse, loven sigtede mod at sætte en stopper for, som det store problem; men al vold mod børn var omfattet, også en rituel morgenraffetning uden særlig anledning.

---

60. Tilsvarende BGH, kendelse af 26.10.2011, NJW 2012, 151. Her nævnes direkte fysisk skade: "*Schädigung des geistigen oder leiblichen Wohls*" (afsn. 25).

61. Jf. ovenfor, s. 9.

62. Se f.eks. Gesetzentwurf der Fraktionen SPD und BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN. Entwurf eines Gesetzes zur Ächtung der Gewalt in der Erziehung, 23.6.1999. Deutscher Bundestag, Drucksache 14/1247.

Koncipisternes indskrænkende fortolkning af § 1631, stk. 2 kan ikke tiltrædes, og i øvrigt findes der til overflod et voldsforbud i straffeloven. Man kunne i stedet have henvist til eksistensen af en retsædvane. Det ønskede man ikke, måske fordi man så implicit ville anerkende, at omskæring egentlig strider mod formel lov.

En freudiansk digression

Eksemplet med en opdragende morgenafklapsning er ikke tilfældigt valgt. Omskæringen rummer elementer af tilsvarende karakter, et middel til knægtelse af de unge hanner. I abeflokke holder den store gamle han de unge rivaler nede; de får ikke adgang til at parre sig med hunnerne. Og det forekommer i dyreflokke, at hannerne ligefrem slår unger ihjel. Der skal ikke megen fantasi til at se omskæringen i samme lys. Det er lige præcis penis, den unge han skæres i, det lem, som kunne bruges ved bestigningen af kvinderne i den gamle hans harem – til skræk og advarsel. I nogle jødiske kredse dyrkes endvidere det ritual kaldet *metzitzah b'peh*, bestående i, at omskæreren afslutter processen med at sutte på barnets blødende penis. Også her har vi en tydelig symbolik: hvis ikke barnet arter sig, så stopper det ikke ved omskæringen. Så bliver resten af penis bidt af.

Freud er flere steder i sit opus inde på tanker af denne art, især i forhold til omskæring som manddomsritual, bl.a. her:

"Die Beschneidung ist der symbolische Ersatz der Kastration, die der Urvater einst aus der Fülle seiner Machtvollkommenheit über die Söhne verhängt hatte, und wer dies Symbol annahm, zeigte damit, daß er bereit war, sich dem Willen des Vaters zu unterwerfen, auch wenn er ihm das schmerzlichste Opfer auferlegte."⁶³

Omskæring af spædbørn mener han, er et sekundært fænomen:

"Die in der Urzeit und bei primitiven Völkern so häufige Beschneidung gehört dem Zeitpunkt der Männerweihe an, wo sie ihre Bedeutung finden muß, und ist erst sekundär in frühere Lebenszeiten zurückgeschoben worden."⁶⁴

Freuds egne sønner blev ikke omskåret.

Nogle mindre problemer

Der er adskillige, ud over de allerede nævnte. Tre af dem skal kort berøres.

- **Kønsdiskriminering**
Dregebørn fratages med denne lov, alene på grund af deres køn, enhver beskyttelse mod amputation og destruktion af forhuden på deres kønsorgan, hvorimod piger er beskyttet mod alle former for omskæring, også de mildere, der er sammenlignelige med eller ligefrem mindre indgribende end mandlig omskæring. Der ses ikke nogen saglig grund til, at drenge skal stilles ringere. Loven er også i denne henseende på kant med grundloven, jf. GG, artikel 3, stk. 2.⁶⁵
- **Kindeswohl – motivets betydning**
I andet punktum i stk. 1 tages et forbehold. Barnets ve og vel berøres generelt og som udgangspunkt ikke ved omskæring, statuerer koncipisterne, men *kan* være truet, hvis omskæringen ikke sker med et acceptabelt formål eller motiv, *Zweck*. Bemærkningerne anfører hertil, at omskæring af rent æstetiske grunde eller for at vanskeliggøre masturbation ikke hører til de acceptable grunde (s. 18). Således motiverede forhudsamputationer strider mod *das Kindeswohl* og er derfor ikke tilladte.
For det første modsiger koncipisterne hermed sig selv, idet de eksplicit har erklæret ikke at ville differentiere efter forældrenes motivation eller lave en religiøs særlov (s. 16), men "løse" problemet på grundlag af forældreretten.

---

63. Der Mann Moses und die monotheistische Religion (1939; 2009), s. 121. Tilsvarende Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse (1933; 2005), s. 87.

En mere kompleks udlægning findes i Silverman: The Cut of Wholeness. Psychoanalytic Interpretations of Biblical Circumcision (2003).

64. *Totem und Tabu* (1912/1913; 2012), s. 207, note 2.

65. Se Walter: Der Gesetzentwurf zur Beschneidung – Kritik und strafrechtliche Alternative (2012), s. 1111 ff.

For det andet er forbeholdet virkningsløst, da forældre jo til enhver tid med uskyldsrerne miner kan aflire den politisk korrekte begrundelse – hvis der ellers var nogen, der ville kontrollere. Bestemmelsen er i øvrigt også for vag til på nogen måde at være judiciabel.

For det tredje kan barnets ve og vel, *das Kindeswohl*, ikke for en juridisk vurdering kædes sammen med forældrenes motiv. Om forældrene skader barnets ve og vel, jf. BGB § 1666, stk. 1, skal ikke afgøres ud fra forældrenes *subjektive* bevæggrunde, hvor fromme og gudsfrygtige de end måtte være, og motiverne udgør retligt ikke nogen retfærdiggørelsesgrund. Vurderingen hviler alene på, hvad forældrene *faktisk*, uden medicinsk indikation, gør ved barnet, og her er den (i hvert fald) fysiske skade på barnet *objektivt* konstaterbar.⁶⁶

Her vender politikerne med deres lovændring op og ned på det retlige univers, som den tyske familieret udgør. Man bytter rundt på objektivt og subjektivt. Man har i realiteten vedtaget, at barnets ve og vel ikke skal lægges til grund for den retlige vurdering; *das Kindeswohl* kommer ikke (længere) sagen ved. Det afgørende for lovligheden af forhudsamputation er derimod det subjektive, forældrenes motiv.⁶⁷ Det er, som om barnet fader ud af billedet, mens forældrene toner frem og fylder hele skærmen.

Smukke motiver har børnene ingen glæde af: de lider samme overlast, hvad enten forældrene er dybt religiøse jøder, traditionstro muslimer eller amerikanere (kristne?) med særlige seksuelle ideer.⁶⁸ Faktisk lider børnene endda mere i visse religiøse varianter, da eksempelvis ortodokse jøder afviser enhver bedøvelse; det *skal* kunne mærkes.

- Mohel-klausulen – en juridisk umulighed

Stk. 2 i lovændringen giver, af hensyn til jødernes praksis, tilladelse til, at personer godkendt af religiøse samfund kan foretage amputationer inden for barnets første seks levemåneder, selv om disse personer ikke er læger. Forudsætningen er, at de er særligt uddannede til opgaven og lige så fagligt kyndige som læger, hvad omskæringer angår.

Det hele strander imidlertid på stk. 1, der kræver, at omskæringer skal foregå "*nach den Regeln der ärztlichen Kunst*". For den lægelige kunst kræver, efter den herskende faglige mening, at barnet *bedøves* godt og grundigt – en børnemagnyl og noget lidocainsalve forslår slet ikke.⁶⁹ Men egentlig bedøvelse, fuld narkose og/eller lokalbedøvelse ved injektion, må en *Mohel* ikke foretage ifølge tysk lov; det må kun læger. Dvs., hvis rabbineren skal følge lovændringens stk. 1 og bedøve barnet, så overtræder han andre tyske love.

Dertil kommer, som nævnt, at ortodokse jøder afviser enhver bedøvelse.

Ordvalget i bemærkningerne afslører, at koncipisterne udmærket er klar over problemerne; omskæringen skal *grundsätzlich* gennemføres på *möglichst schonende* vis (s. 17).

Samlet vurdering

Loven forekommer som en panikreaktion oven på dommen fra Köln, *eine Verzweiflungstat*,⁷⁰ der må forstås på baggrund af den tyske historie. Jøderne er fredet, og enhver antydning af antisemitisme får politikerne til at miste

---

66. Mere udførligt hertil Walter, op.cit., s. 1113 ff.

67. Reinhard Merkel kalder tankegangen for "*ein rechtstheoretisches Missverständnis*" i sin tilkendegivelse af 23.11.2012 til Bundesdagen.

68. Her fortjener John Harvey Kellogg (1852-1943) at blive nævnt, en amerikansk læge, der mest er kendt for opfindelsen af corn flakes. Men han havde også andre ideer, således anbefalede han omskæring som kur mod masturbation, uden bedøvelse vel at mærke, så smerten kunne opfattes og virke som en straf. Men en sådan "kur" er altså ifølge bemærkningerne til lovforslaget ikke omfattet af forældreretten.

69. Se Paix og Peterson: Circumcision of neonates and children without appropriate anaesthesia is unacceptable practice (2012).

70. Walter, op.cit., s. 1115.

besindelsen. At man transformerer en retssædvane til formel lov, hvilket jo er, hvad man har gjort, løser ingen problemer. Hvis retssædvanen var forfatningsstridig, så er loven det også.

Den svage part i denne sammenhæng er børnene; alligevel begår lovgiverne med denne lov overgreb mod den grundlovssikrede beskyttelse af først og fremmest det retsgode, som består i børnenes kropslige integritet.

Som Krüper siger: "*Religion im Verfassungsstaat kann keinen Sonderfreiheitsraum für sich in Anspruch nehmen*",⁷¹ men det er netop, hvad religionen her har fået tilkendt. Denne jødisk-muslimske særlov er derfor blevet kaldt "*ein(en) Sündenfall des Rechtsstaats*"⁷² – for en religiøs særlov er det jo.

III. Danmark: én handling – mange love

Straffeloven

§ 244

I dansk jura benyttes ikke i samme grad som i Tyskland detaljeret udviklede definitioner, men Karnov giver dog i noterne et bud:

"§ 244 omfatter ethvert forulepende indgreb i legemets integritet, idet der næppe kan stilles krav om en forringelse af den fysiologiske tilstand (ingen smerte eller vansir)."⁷³

Forhudsamputation af den rituelle slags falder ind under denne definition. Legemets integritet krænkes, idet huden gennembrydes med et skarpt instrument, blodet flyder, sundt og funktionelt væv afskæres og destrueres. Tilmed er der også, hvilket jf. parentesens ikke kræves, tale om både *smerte* og *vansir*. Her skal *vansir* forstås *juridisk* som varig legemsbeskadigelse og altså ikke *æstetisk* som i dagligsproget.

Indgrebet er *forulepende*, da det

- *for det første* i modsætning til medicinsk begrundede operationer ikke foretages for at helbrede barnet for en lidelse; det sker ikke i *barnets* interesse. Karnovs definition har allerede med denne formulering, *forulepende*, undtaget almindelige operationer. De falder ikke ind under § 244, er ikke vold eller lignende; man taler, som tidligere anført, om *materiel atypicitet*.
- *for det andet* ikke sker efter *barnets* ønske. Hvad der sker efter eget ønske, udgør ikke forulempelser.

Gerningsindholdet i § 244 må altså antages at være realiseret ved en rituel forhudsamputation – hvoraf dog ikke nødvendigvis også følger, at handlingen er *strafbar*.

§ 245, stk. 2

Man kan formentlig gå et skridt videre og subsumere den rituelle forhudsamputation under § 245, stk. 2, idet

- *for det første*: barnet tilføjes en *skade* på sit legeme.
Om *skade*: "Som skade anses efter praksis udslåede eller løsslåede tænder, snitsår, brud på næse- eller kæbeben, en brækket finger eller tå, hjernerystelser (bortset fra de letteste) etc. Grænsen for begrebet "skade" må siges at være sat ret lavt."⁷⁴ Her bliver der ikke bare snittet, men permanent fjernet sundt og funktionelt væv.
- *for det andet*: denne skade tilføjes *forsætligt*. Den fremkaldte skade er netop, hvad der ønskes opnået.
Om *forsæt*: "Gerningsmomenterne skal være omfattet af gerningspersonens **forsæt**, men kun i relation til deres faktiske egenskaber; det udelukker ikke forsæt, at personen ikke selv har opfattet sin adfærd som f.eks. særligt rå eller brutal."⁷⁵ Ej heller, kan man tilføje, udelukker det forsæt, at gerningspersonen selv

71. Religionstradition und Rechtskonvention: Die Unzulässigkeit religiöser Knabenbeschneidung (2012), s. 549.

72. Merkel, op.cit.

73. Karnov (2012), note 966 til straffelovens § 244.

74. Straffelovrådets betænkning 1099/1987, s. 148.

75. Kommenteret straffelov, speciel del (2012), s. 387.

ikke opfatter handlingen som legemsbeskadigelse eller lemlæstelse, men som et religiøst ritual udført efter Guds ordre.

Waaben anser det for tvivlsomt, om § 245, stk. 2, vil få større selvstændig betydning i forhold til stk. 1, med denne begrundelse: "der vil næppe ofte kunne bevises forsæt til legemsskade i tilfælde hvor volden ikke efter sin beskaffenhed hører under stk. 1."⁷⁶ Det kan der imidlertid her.

Mellemstatus

Næste spørgsmål bliver så, om rituel amputation af særlige grunde alligevel må anses for ikke omfattet af ovennævnte bestemmelser, eller i det mindste er straffri. Man kan her tage udgangspunkt i handlingens *religiøse* karakter, og det kan ske på to måder: enten ved at urgere, at handlingen som religiøs har atypisk karakter, eller ved at hævde religionsfrihedens grundlovsmæssige forrang frem for straffeloven. Eller man kan som en tredje mulighed lægge *forældreretten* til grund og hævde, at forældrenes stedfortrædende samtykke disculperer.

Religiøs/kulturel handling – materiel atypicitet?

Forældrene selv og operatøren opfatter ikke omskæringen som vold. Det særlige motiv gør formentlig efter deres opfattelse, at handlingen falder helt uden for straffelovens rammer, selv om den *formelt* kunne hævdes at svare til beskrivelsen af gerningsindholdet. Det har aldrig været sigtet med straffeloven, at den skulle ramme religiøse ritualer, men kun forbryderiske handlinger; *materielt*, efter sin karakter, er en omskæring noget ganske andet end en voldsforbrydelse. Alle er enige om, at straffeloven ikke omfatter *lægeligt* indicerede operationer. Og rituelle forhudsamputationer er tilsvarende *religiøst* eller *kulturelt* indicerede – ligesom i øvrigt omskæring af piger/kvinder.

Her må vi se på *beskyttelsesinteressen*: ideen bag straffelovens voldsbestemmelser er, at individer skal beskyttes mod overgreb på deres person. Lægeligt indicerede indgreb falder udenfor, da der ikke er tale om et overgreb, men om et indgreb, der sker i individets sundhedsmæssige interesse; der er tale om en *forbedring* af personens fysiske tilstand, ikke en *forringelse* som ved vold.

I modsætning til almindelige operationer påfører den rituelle forhudsamputation *objektivt* barnet en skade, uanset motiverne, religiøse eller ej.

Et religiøst argument som, at omskæring er dikteret af Gud, jf. 1. Mosebog, kap. 17, 9-14, og at man derfor gennem dette ritual opfylder en højere pligt end overholdelse af straffeloven, har ingen gyldighed her. At acceptere den slags argumenter ville betyde opløsning af eksisterende ret. Det ville blive lagt *uden for* retssystemet og over i religionen, hvad der var ret, og hvad der ikke var; definitionsmagten ville blive overladt til religionen.

Sagt på anden vis: Torahen er ikke en *retskilde* i dansk ret (i hvert fald ikke længere), ej heller er de muslimske religiøse skrifter. Guds eller Muhammeds ord kan ikke bringe handlinger uden for straffelovens område eller suspendere dens bestemmelser.

Tilsvarende kan kulturelle/religiøse samfund ikke påberåbe sig materiel atypicitet i forbindelse med en række andre fænomener: æresdrab, tvangsægteskaber, kvindelig omskæring, og hvad der ellers findes. Alt dette mister ikke sin ulovlige karakter på grund af motivet, hvad enten man nu påberåber sig ældgammel kultur eller religion. Som Birthe Rønn Hornbech udtalte i forbindelse med § 245 a:

"Det kultursammenstød kan ikke bære, at en sådan forbrydelse skal vurderes anderledes strafferetligt, hvad enten man påberåber sig kulturelle eller religiøse begrundelser."⁷⁷

Dansk ret gælder uanset kulturen og religionen.

Religionsfriheden – grundlovsmæssig forrang?

Grundloven står over straffeloven i det retlige hierarki, og ifølge § 67 har borgerne ret til "*at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning*". Det stemmer med jøders og muslimers overbevisning at destruere

76. Strafferettens specielle del (1999), s. 21.

77. Førstebehandlingen af L 183, 3.4.2003.

forhuden på deres drengebørn, og dette ikke helt symbolske offer er i hvert fald for jødernes vedkommende en væsentlig, ja afgørende del af deres gudsyndelse. Ergo, har de en grundlovsfæstet ret hertil.

Men nu er § 67 et stykke længere, idet den fortsætter: "*dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.*" Om denne bestemmelse anføres i grundlovskommentaren:

"En krænkelse af sædeligheden og den offentlige orden vil navnlig kunne foreligge, såfremt den religiøse praksis er i strid med retsfor skrifter. Det gælder klart, hvis der er tale om overtrædelse af strafferegler, f.eks. straffelovens bestemmelser om sædelighedsforbrydelser eller legemskrænkelser."⁷⁸

Religionsfriheden har grundlovsimmanente grænser, og de overskrides, når straffeloven overtrædes. Hvilket den gør ved rituel forhudsamputation, som er en *legemskrænkelse*.

Bestemmelser om religionsfrihed findes også i en lang række konventioner, mest nærliggende Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der jo er gældende dansk ret siden inkorporeringen. Artikel 9 rejser imidlertid ingen selvstændige problemer; stk. 2 angiver ligesom grundloven en række gyldige grunde til at begrænse religionsudøvelsen, herunder ligesom grundloven beskyttelse af sædeligheden og den offentlige orden, og ud over disse også bl.a. beskyttelse af "*andres rettigheder og friheder*"; det kunne være *børns* rettigheder og friheder.

Forældreretten – stedfortrædende samtykke?

Voksne kan give disculperende samtykke til handlinger *mod dem selv*, der ellers ville være strafbare som vold, i hvert fald som tidligere nævnt inden for visse grænser. På den *forkerte* side af grænsen ligger f.eks. afskæring af en finger; en person, der på opfordring afskærer sin kammerats lillefinger, vil kunne straffes. På den *rigtige* side ligger antagelig en læges forhudsamputation på en voksen mand efter dennes udtrykkelige begæring.

Forældre må i sagens natur træffe en lang række beslutninger for deres små børn; der er beslutninger, som ikke kan udskydes, til barnet selv har den fornødne modenhed, beslutninger, som *skal* tages. Kan de også, og skal de også, på barnets vegne, give disculperende samtykke til at fjerne og destruere sund forhud fra barnets penis, altså påføre det en skade? Eller med en ældre terminologi: kan et stedfortrædende samtykke ophæve *retsstridigheden*?

Det skal en passant fremhæves, at den juridisk gængse terminologi "*samtykke*" i denne sammenhæng er misvisende eller dog en smule uheldig; den giver indtryk af, at situationen er den samme, som når en læge af sundhedsmæssige grunde anbefaler en operation, som forældrene så siger ja til. Det er *ikke* den situation, der foreligger her. Forældrene *samtykker* ikke i et forslag fra lægens side, men fremsætter selv på eget initiativ *begæring* om at få barnets forhud amputeret. Forskellen er væsentlig og ikke blot et spørgsmål om ord; i det ene tilfælde, ved samtykke, sker indgrebet i barnets interesse, således som lægen vurderer denne, i det andet, ved begæring, i forældrenes, bestemt gennem religion eller kultur.

Vender vi os til lovgrundlaget, så fastslås det i forældreansvarsloven § 2, stk. 1, at forældre kan træffe afgørelse om barnets personlige forhold. Dette skal ske *ud fra barnets interesse og behov*.

Det er *ikke* i barnets interesse og opfylder ikke noget påviseligt behov hos barnet, at det får fjernet sin forhud.

I *stk. 2* stilles det krav, at barnet skal behandles med *respekt for sin person* og ikke må udsættes for *krænkende behandling*.

Barnet behandles *ikke* med respekt for sin person, men udsættes for krænkende behandling, når det tvangsmæssigt mærkes for livet med et religiøst kendetegn, og i øvrigt berøves en del af sin krop.

Man kan bemærke, at den pågældende bestemmelse i modsætning til den tilsvarende tyske (BGB, § 1631, stk. 2) ikke rummer et generelt voldsforbud i forbindelse med børn, men alene et forbud mod legemlig afstraffelse. Et sådant er heller ikke påkrævet. Vold *er* generelt forbudt, også over for børn; revselsesretten var en tidligere gældende *undtagelse* til straffelovens bestemmelser, som blev ophævet i 1997.

78.Zahle (red.): *Danmarks Riges Grundlov med kommentarer* (1999), s. 323.

Tilsvarende Christensen m.fl.: *Dansk Statsret* (2012), s. 371.

Et stedfortrædende samtykke kommer på tale f.eks. i en situation, hvor barnet er sygt og har brug for en operation for at blive rask. Her vil naturligvis ingen betvivle, at forældre på barnets vegne, jf. sundhedslovens § 14, og i barnets interesse kan samtykke i, at denne operation bliver udført på barnet. En sådan situation foreligger ikke i forbindelse med rituel forhudsamputation; barnet har ikke gavn af omskæring, tværtimod, den er ikke påkrævet, og det haster ikke. Der er ikke tale om en beslutning, som *skal* træffes; man kan lade sagen ligge til et senere tidspunkt, f.eks. til barnets attenårs fødselsdag, og da overlade valget til barnet selv.

Jødiske forældre kan indvende, jo, det er absolut påkrævet, og det haster. *Gud* forlanger, at det skal ske på ottendedagen, og derfor kan de, forældrene, virksomt give samtykke på barnets vegne, ja, de er nærmest tvunget til det.⁷⁹

En argumentation af denne karakter savner, som tidligere anført, gyldighed i dansk ret. Som Vagn Greve skriver, skal der, hvor samtykket gives af en anden, foreligge "en *objektivt* acceptabel grund til handlingen, f.eks. et lægeligt indgreb."⁸⁰ Man kunne også her henvise til Bioetikkonventionen, der foreskriver, at et indgreb på en umyndig person kun må foretages, hvis "det er direkte til fordel for personen", hvad en rituel forhudsamputation jo ikke kan siges at være.⁸¹ En analogi:

"Selbst wenn eine Religion mit ewiger Verdammnis drohen würde, falls Kleinkindern nicht die *Ohren kupiert* werden, bestünden wohl keine Zweifel an der Unwirksamkeit entsprechender Einwilligung."⁸²

Man må generelt kunne stille de krav, at indgreb, i hvert fald hvis de er irreversible og af en vis betydning, objektivt skal være i barnets interesse, først og fremmest; de skal dertil være påkrævede og *ikke kunne udskydes*. Kun i så fald er et stedfortrædende samtykke virksomt. Disse krav kunne vel udgøre elementer i en egentlig *lære* om spørgsmålet. I en lære om stedfortrædende samtykke måtte også indgå betydningen af risikoen for komplikationer. Hvis der ikke foreligger nogen medicinsk indikation, vejer komplikationsrisikoen retligt særlig tungt og taler imod gyldigheden af et stedfortrædende samtykke, også selv om risikoen måtte være lille; der vil være tale om *unødvendige* risici, som man givet fald siger ja til at udsætte *andre* for.

Betingelserne er ikke opfyldt i forbindelse med rituel forhudsamputation på umyndige drenge. De almindelige retlige principper for forældremyndighedens udøvelse giver derfor ikke i sig selv grundlag for, at forældre med disculperende virkning kan give stedfortrædende samtykke til en rituel forhudsamputation.

Det kan således ikke tiltrædes, når Bechmann Christensen konstaterer: "Forældrenes samtykke diskulperer strafansvaret for selve omskæringen."⁸³ Naturligvis er samtykket en *nødvendig* betingelse for straffrihed, men som vist ikke en *tilstrækkelig*. Straffriheden følger ikke af samtykket i sig selv – der skal mere til.

Et tankeeksperiment viser, at samtykket ikke slår til. Man kunne forestille sig, at en fuldstændig *ny* religion kom til landet eller udviklede sig her, og at det i denne indgik, at alle medlemmer som religionsmærke skulle have kappet yderste led af venstre lillefinger. Her ville forældrenes samtykke, hvis de lod deres umyndige børns fingre forkorte, antagelig ikke føre til straffrihed.

Om muligt endnu mere simpelt: forældre kan heller ikke med disculperende virkning give lærere lov til at slå deres børn.

---

79. Herzberg sammenligner – sarkastisk – forældrenes situation med "*einer Notstandslage*", der efter StGB § 34 (svarende til den danske § 14) ophæver handlingens retsstridighed, *Die Beschneidung gesetzlich gestattet?* (2012), s. 490.

80. *Det strafferetlige ansvar* (2004), s. 147. Fremhævelsen i citatet er min.

I modsat retning Fateh-Moghadhams kommentar *Criminalizing male circumcision?* (2012) til Kölnerdommen: "So the well being of the child is no objectively defined essentialist entity, but at least partly open to different subjective interpretation by the parents." (s. 1137)

Umiddelbart forekommer Vagn Greves position at have mere for sig; der bliver ikke meget tilbage af retten eller retssikkerheden, hvis der skal lægges subjektive fortolkninger til grund.

81. Artikel 6, stk. 1.

82. Fischer, op.cit., § 223, Rn 49, s. 1533.

83. Bechman Christensen, op.cit., s. 256.

Man kunne i forbindelse med samtykkespørgsmålet anlægge en lidt anden synsvinkel. Det er grundlæggende forældrenes opgave, pligt og ret at opdrage børnene, ikke statens; dette ligger ud over eventuelt i sagens natur også i forældreansvarsloven, selvom der ikke bruges lige disse ord. Imidlertid har forhudsamputation intet med *opdragelse* at gøre; her er man langt ude over, hvad der med rimelighed kan rummes i begrebet. Som Reinhard Merkel har udtrykt det:

"... die Beschneidung ist kein Akt der Erziehung, weder religiösen noch sonst irgendeiner. Sie ist das irreversible körperliche Mal der rituellen Integration in eine religiöse Gemeinschaft. Eine solche Integration auf Dauer zu sichern, liegt jenseits des Rechts der Eltern."⁸⁴

Konklusion om forholdet til straffeloven

Den rituelle forhudsamputation falder ind under i hvert fald § 244 og formentlig § 245, stk. 2. Problemet lader sig ikke opløse hverken ud fra betragtninger om materiel atypicitet (en religiøs handling), religionsfrihedens suverænitet eller disculperende, stedfortrædende samtykke.

Når omskæring af drenge ikke desto mindre er lovlig, kan det derfor kun begrundes i, at netop dette ritual i kraft af en med tiden etableret retssædvane har erhvervet status som en *undtagelse* fra straffelovens voldsbestemmelser, uanset at et ellers strafbart gerningsindhold er realiseret.⁸⁵

§ 245 a: Kvindelig omskæring – noget helt andet?

Den store forskel

Vagn Greve fremhæver, at der i lovforslaget til denne paragraf⁸⁶ tages udtrykkelig afstand fra en ligestilling af indgrebene, altså mandlig og kvindelig omskæring.⁸⁷ Og det er i hvert fald rigtigt, at man *forsøger* på det. Der er forskellige tråde i argumentationen.

- Teori og praksis – med modsætningsslutning

I bemærkningernes punkt 2.1 anføres, at den "mindst indgribende form for kvindelig omskæring, som i princippet alene består i bortskæring af slimhindedefolden omkring klitoris, vil *formentligt teoretisk set* kunne være omfattet af § 244." [Min kursivering]

Men *i praksis*, siger Sundhedsstyrelsen, vil der altid ryge noget af klitoris med, hvorfor man må gå videre til § 245.

Her ligger det lige for: når den mindst indgribende form for kvindelig omskæring omfattes af § 244, *formentligt teoretisk set*, ja, så må mandlig omskæring *også* være omfattet af § 244, *formentligt teoretisk set*. Det følger med usvigelig logik. Der er ikke nogen væsentlig anatomisk forskel, og skulle man pege på en, ville det være, at der fjernes en del mere hud hos drengen end hos pigen.⁸⁸

Men nej, *ingen* ligestilling er jf. punkt 4.3 mulig – fordi den mildeste form *i praksis* alligevel ikke er så mild.

Altså, hvad man ikke med rene ord siger, men lader underforstå, er, at fordi kvindelig omskæring i prak-

---

84. Merkel, op.cit.

85. Armin W. Geertz, formand for Det Rådgivende Udvalg vedrørende Trossamfund, fastslår, at Islam og jødedommen slet ikke kunne blive godkendt som trosretninger herhjemme, hvis de i dag skulle ansøge om det og samtidig fastholdt, at drengebørn skulle omskæres. Her: <http://www.b.dk/nationalt/omskæringer-kan-ikke-godkendes-som-religioese> (9.3.2013).

86. LFF2002-2003.1.183.

87. Greve, Kommenteret straffelov. Speciel del, s. 392.

88. Formanden for Etisk Råd er principielt af anden opfattelse: "Her må det imidlertid understreges, at omskæring af kvinder trods de meget forskellige former er et væsentligt større fysisk indgreb end omskæring af mænd." Birkler: *Helt uden grænser. Etik og seksualitet*. (København, 2012), s. 41-42.

sis *altid* bevæger sig over i området for § 245, og da mandlig omskæring *aldrig* gør det,⁸⁹ så er mandlig omskæring noget fuldstændig andet, væsensforskellig fra kvindelig omskæring, og kan end ikke subsumeres under § 244, men falder helt uden for straffelovens område!?

Man har sine tvivl om, hvorvidt denne slutning nu også kan stå for en nærmere granskning.

- Lægelig indikation – også med fejlslutning

Omskæring af piger eller unge kvinder vil efter Sundhedsstyrelsen opfattelse i *ingen tilfælde* kunne være lægeligt begrundet og af den grund være straffri (punkt 2.1). Følgelig er kvindelig omskæring *altid* strafbar.

Hvis man under dette aspekt, den lægelige indikation, vil fastholde den absolutte usammenlignelighed af omskæring af piger og drenge, nødes man til at konstruere en fejlslutning: hos drenge vil omskæring i *nogle tilfælde* være lægeligt begrundet, ergo er mandlig omskæring *aldrig* strafbar.

- En *mindre* lemlæstelse

Denne argumentation er ikke hentet fra bemærkningerne til lovforslaget, men fra den tværministerielle arbejdsgruppes rapport:

"Det skal dog bemærkes, at omskæring af drenge traditionelt ikke anses for et så lemlæstende indgreb, at det er omfattet af straffelovens bestemmelser om legemsvold, idet funktionen af mandens kønsdele typisk ikke ødelægges ved indgrebet ..."⁹⁰

Juridisk kan denne forståelse af straffeloven ikke tiltrædes. Det er ikke tilladt at lemlæste andre personer, blot det sker i mindre grad. Og det er ikke en betingelse for anvendelse af straffelovens § 244, at volden eller legemsangrebet resulterer i funktionsødelæggelser, hverken *typisk* eller konkret.

Den overordnede modsætningslutning

Vagn Greve fremfører, at den traditionelle antagelse om, at drengebørn lovligt kan omskæres, "har nu fået lovstøtte gennem den nærliggende modsætningslutning fra § 245 a."⁹¹

Altså, det følger af, at Folketinget udtrykkeligt har forbudt kvindelig omskæring, at mandlig omskæring er tilladt. Tanken er vel den, at hvis man ønskede at forbyde mandlig omskæring, ville man have gjort det i samme ombæring, og den tanke kan have noget for sig.

Der er imidlertid flere problemer med modsætningslutninger. Blandt andet, *hvor vidt* de rækker. § 245 a forbyder at fjerne "kvindelige ydre kønsorganer helt eller delvis". Den simple modsætningslutning ville lyde, at det derfor er tilladt at fjerne mandlige ydre kønsorganer helt eller delvist, og det har selvfølgelig ikke været lovgivernes mening. Hvilken modsætningslutning der måtte komme på tale, står ikke klart. Man kan selvfølgelig lave en modereret udgave, men bliver den for udvandet, mister den sin karakter af modsætningslutning.

Dernæst kunne man pege på, at når man lovgav for netop kvindelig omskæring, så skyldtes det, at behovet var mere påtrængende. Omskæring af kvinder er i nogle varianter mere brutalt og mutilerende end omskæring af drenge, og deres lidelser større, hvorfor det var særlig vigtigt at sætte en stopper for netop disse ting. Af sådanne overvejelser kan intet udledes om det tilladelige i drengeomskæring.

Et af folketingsmedlemmerne, Søren Søndergaard, understregede udtrykkeligt, at hans partis stemmer for særbestemmelsen i § 245 a ikke skulle tages til indtægt for lovligheden af drengeomskæring:

"Der har ikke på noget tidspunkt været tvivl om, at omskæring er strafbart i Danmark. Det er vold at skære i børn. Nu har Justitsministeriet så alligevel foreslået at indsætte en særbestemmelse i straffelovens § 245 a om omskæring af piger. Det er vigtigt for os at understrege, at dette ikke medfører, at omskæring af drenge er lov-

---

89. Det ses her bort fra det faktum, at der kendes tilfælde, hvor mandlig omskæring har medført fjernelse af en del af glans eller ligefrem tab af penis.

90. Rapport fra tværministeriel arbejdsgruppe om omskæring af piger (København, 2003), s. 20.

91. Greve, *ibid.*

ligt, som også Røde Kors-repræsentanten i Jurisdiktionsudvalget gør opmærksom på.⁹² Ligesom vi siger, at man ikke må slå sine børn, siger vi også, at man ikke må skære i børn, når det ikke er sundhedsfagligt begrundet."⁹³

Læren af § 245 a

Selv om argumentet, modsætnings slutningen, ikke er overbevisende, så kan konklusionen jo godt være rigtig, nemlig at lovgiverne ikke har ønsket at forbyde omskæring af drenge. Og det indtryk får man ganske klart ved læsning af bemærkningerne til lovforslaget. Man gør endog ganske meget for at styre uden om den mandlige omskæring.

Hvad siger sundhedslovgivningen?

Grundlæggende forekommer det som et lægeetisk problem af betydelig vægt, at rituel forhudsamputation ikke er et indgreb, der sigter på at forbedre patientens sundhedstilstand, men bevidst tilføjer barnet en fysisk skade. Den slags er ikke normale lægeopgaver, og man kan henvise til det gamle princip *primum non nocere*. I lægeløftet står, at man skal arbejde til sine medmenneskers gavn; det er ikke tilfældet, når lægen – eller hans medhjælp – "behandler" en lille dreng ved at fjerne hans sunde og raske forhud.

Sundhedsvæsenets område defineres i sundhedsloven således:

§ 1. Sundhedsvæsenet har til formål at fremme befolkningens sundhed samt at forebygge og behandle sygdom, lidelse og funktionsbegrænsning for den enkelte.

Behandling defineres nærmere:

§ 5. Behandling omfatter efter denne lov undersøgelse, diagnosticering, sygdomsbehandling, fødselshjælp, genoptræning, sundhedsfaglig pleje samt forebyggelse og sundhedsfremme i forhold til den enkelte patient.

Rituel forhudsamputation synes dermed efter loven slet ikke at høre til de opgaver, som lovgiverne har tiltænkt sundhedsvæsenet.

Herudover er der særligt to spørgsmål, som træder frem: *hvem* må skære i børnene, og *hvornår*, altså i hvilken alder må det ske? Især det sidste af disse er principielt interessant, idet det har betydning for det altafgørende spørgsmål om, *hvem* der skal bestemme over barnets krop: personen selv eller forældrene?

Hvem må føre kniven?

Hvorvidt der er tale om et operativt indgreb, kræver ingen diskussion. Derom er alle enige, også Sundhedsstyrelsen i sin vejledning. Dermed gør autorisationslovens § 74 sig gældende:

Stk. 2. En person, der ikke har autorisation som læge, må ikke, medmindre andet er særligt lovhjemlet, foretage operative indgreb, iværksætte fuldstændig eller lokal bedøvelse ...

Hos danske jøder er det overrabbiner Bent Lexner, der foretager omskæringer; han har ikke autorisation som læge. Der kræves altså *særlig lovhjemmel*, for at hans omskæringer skal være lovlige. En sådan lovhjemmel findes imidlertid ikke.

Det problem løses så på anden vis, nemlig ved at tildele hr. Lexner status som *medhjælp* for en læge. Efter autorisationslovens § 18 kan Sundhedsstyrelsen fastsætte nærmere regler om bl.a. lægers brug af medhjælp, og det har man gjort i bek. 1219 af 11.12.2009. Her angives som hovedregel i § 1, at alle former for forbeholdt virksomhed kan delegeres til en medhjælp, hvorefter der i § 2 anføres syv undtagelser; operative indgreb og bedøvelse er ikke blandt disse.

Der er næppe tvivl om, at medhjælpsinstituttet sigter på tilfælde, hvor sygeplejersker, laboranter osv. går lægen til hånde i en klinik eller på et hospital og udfører mindre, oftest rutineprægede opgaver, altså virkelig er *medhjælp*.

---

92. Se bemærkningerne til lovforslaget, punkt 10.2.

93. Førstebehandlingen af L 183, 3.4.2003.

En sådan situation foreligger ikke ved en mohels arbejde. Det foregår i private hjem, og denne lægperson står selvstændigt for operationen, som ikke er ubetydelig. Der er dog en læge til stede, for at formaliteterne kan overholdes.

Dette er godkendt af Sundhedsstyrelsen, der således i realiteten generelt har overladt én type operationer til ikke-autoriserede personer. Herved har man strakt bemyndigelsen i § 18 og begrebet medhjælp meget langt, ja, ud over bristepunkt. Man nærmer sig en *omgåelse* af autorisationslovens § 74, stk. 2.

Særligt om Sundhedsstyrelsens vejledning om omskæring⁹⁴

Om betingelserne i denne vejledning overholdes i praksis, vides ikke; Sundhedsstyrelsen fører ikke tilsyn med omskæringer.

Af indholdet kan fremhæves, at der til forældrene inden skal gives *fyldestående information* om

- hvordan indgrebet udføres
- smerter ved indgrebet og smertelindring
- behov for pleje og smertelindring efter indgrebet
- risici for komplikationer og bivirkninger

Denne information bør også foreligge skriftligt. Som sagt: om det sker, vides ikke.

Barnet selv kan give informeret samtykke, når det er fyldt 15 år, hvilket er uden betydning, da omskæring vil være sket tidligere. Det anføres også, at barnets tilkendegivelser, hvis det er under 15, skal tillægges betydning, "*i det omfang de er aktuelle og relevante*", og *hvem* afgør mon det og ud fra hvilke kriterier? Der findes ingen retslige midler til sikring af, at denne bestemmelse overholdes, og allerede den ubestemte formulering gør antagelig bestemmelsen juridisk uanvendelig.

Endvidere kræves, at "Alle børn, også spædbørn, skal sikres den nødvendige, tilstrækkelige og tidssvarende smertelindring, som indgrebet og den postoperative periode kræver." Det sker ikke i alle tilfælde, og det vides. Børnene får ved jødiske omskæringer påsmurt EMLA-creme,⁹⁵ og det er hverken tilstrækkeligt eller tidssvarende.⁹⁶ Den tilsynsførende læge, for hvem rabbineren er medhjælp, overtræder samtidig autorisationslovens § 17, idet vedkommende ikke udviser "*omhu og samvittighedsfuldhed*".

Denne velkendte overtrædelse af vejledningen og af autorisationsloven har ikke givet Sundhedsstyrelsen anledning til at gribe ind.

Hvornår må hvilke indgreb finde sted?

I sundhedslovens § 52, stk. 2, er det fastsat, at der til *transplantationsformål* ikke kan "gives samtykke til, at der fra en person under 18 år udtages ikkegendanneligt væv." Forhuden er ikke gendannelig. Rituel forhudsamputation er dermed i konflikt med *princippet* i § 52, stk. 2.

Formålet med 18-årsgrænsen er at beskytte børnene mod forældre, der af hensyn til søskende ønsker donation. En tilsvarende beskyttelsesinteresse foreligger ved rituel forhudsamputation. Også her har barnet behov for beskyttelse mod forældrene. Det ændrer for barnet selv intet, om indgrebet sker af hensyn til et andet barn eller af hensyn til forældrenes religion.

Det er et retligt problem: børn under 18 år er beskyttet mod kropsforændrende indgreb, ønsket af deres forældre, hvis formålet er transplantation, men ikke hvis formålet er religiøst eller kulturelt.

18-årsgrænsen går igen i bekendtgørelse om kosmetisk behandling⁹⁷ § 3, stk. 1, og i tatoveringslovens § 1, stk. 1. I disse tilfælde er formålet vel først og fremmest at beskytte de unge mennesker mod *egne* uoverlagte beslutninger, hvis følger de skal bære resten af livet, men naturligvis gælder beskyttelsen også i forhold til forældrene.

---

94. Vejl. nr. 9267 af 23. 5. 2005.

95. Det Mosaiske Troessamfund: *Whitepaper – om rituel omskærelse af drenge* (København, 2012), s. 10.

96. Se ovenfor, s. 25.

97. Bek. 1245 af 24. 10. 2007

Dette indebærer, at hvis forældre får deres mindreårige søn omskåret af kosmetiske grunde, så vil det være ulovligt – hvad det ikke er, hvis motivet er religiøst. En problematisk retstilstand, men svarende til den tyske, jf. ovenfor s. 19. Det er ikke den faktiske handling, virkningen på barnet, der kvalificeres retligt, men motiverne.

Det indebærer også, at hvis forældre gerne vil markere barnets forhold til stammen eller religionen, men finder omskæring for voldsomt, så er de afskåret fra f.eks. at lade tatovere en davidsstjerne på forhuden, og det sidste er dog mindre indgribende end det første. Teologisk vil en tatovering i øvrigt næppe være tilstrækkeligt; der mangler offerelementet.

Den europæiske menneskerettighedskonvention

Der foreligger ingen praksis om rituel forhudsamputation ved domstolen, og det er vanskeligt at afgøre, hvordan man ville stille sig, hvis en sag om spørgsmålet på en eller anden måde skulle finde vej til den europæiske menneskerettighedsdomstol. Som udgangspunkt har staterne et vist frirum, og hvis en skik er tolereret i samtlige europæiske lande, så kan man næppe forestille sig, at domstolen vil gå imod den, heller ikke selv om den strider mod de principper, som konventionen giver udtryk for. Domstolen anvender en såkaldt *komparativ* fortolkning af konventionens artikler.⁹⁸

Domstolen har ved en enkelt lejlighed udtalt sig om omskæring af drenge, men blot i form af en slags obiter dictum:

“The Court observes, on a general note, that the rites and rituals of many religions may harm believers' well-being, such as, for example, the practice of fasting, which is particularly long and strict in Orthodox Christianity, or circumcision practised on Jewish or Muslim male babies.”⁹⁹

Dommerne er altså ikke i tvivl om, at omskæring er en *skadelig* praksis, men derfra kan ikke sluttes til, at de også anser den for *ulovlig*.

Der er adskillige artikler i konventionen, som kan være relevante, f.eks. artikel 14 med sit diskriminationsforbud; drengene diskrimineres jo sammenlignet med pigerne. Men dette er jo dog en biting, og der er andre bestemmelser, som rammer sagen mere direkte.

Artikel 3 – nedværdigende behandling

Ingen må underkastes *umenneskelig eller nedværdigende behandling*. Særligt påhviler der staten en pligt til at beskytte børn, som retten fremhævede i sagen *A. v. UK*:

"Children and other vulnerable individuals, in particular, are entitled to State protection, in the form of effective deterrence, against such serious breaches of personal integrity."¹⁰⁰

I den pågældende sag var der tale om en dreng, der blev slået med en kæp af sin stedfar. En læge undersøgte drengen og konstaterede blandt andet:

(1) a fresh red linear bruise on the back of the right thigh, consistent with a blow from a garden cane, probably within the preceding twenty-four hours; (2) a double linear bruise on the back of the left calf, consistent with two separate blows given some time before the first injury; (3) two lines on the back of the left thigh, probably caused by two blows inflicted one or two days previously; (4) three linear bruises on the right bottom, consistent with three blows, possibly given at different times and up to one week old; (5) a fading linear bruise, probably several days old.¹⁰¹

På den baggrund anså domstolen, at der forelå en overtrædelse af artikel 3. Krænkelsen var tilstrækkelig alvorlig til at være omfattet. Omskæring giver, i modsætning til de her opregnede skader, varigt men, hvorfor det må antages, at omskæring må vurderes som mindst lige så alvorligt.¹⁰² Forhudsamputation er ganske vist ikke, i modsæt-

---

98.Christoffersen: Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights (2009), s. 57 ff.

99. Jehovas vidner i Moskva v. Rusland, 302/02, præmis 141.

100.A v. UK, 25599/94, præmis 22.

101.Præmis 9.

102.I samme retning Gilbert: Time to reconsider the lawfulness of ritual male circumcision (2007), s. 288 f.

ning til pryglene i sagen, en *straf*, men det er vanskeligt at se, hvorfor et overgreb skulle være forbudt som straf, men tilladt som religionsudøvelse.

I sagen *Pretty v. UK* beskrev retten området for artikel 3 således:

"As regards the types of "treatment" which fall within the scope of Article 3 of the Convention, the Court's case-law refers to "ill-treatment" that attains a minimum level of severity and involves actual bodily injury or intense physical or mental suffering ..."¹⁰³

Ved rituel forhudsamputation påføres der barnet *actual bodily injury* og dertil intens lidelse.

Om forståelsen af artikel 3 i praksis siger *Frowein og Peukert*:

"In der neueren Rechtsprechung betont der EGMR, dass erniedrigende Behandlung Gefühle der Furcht, Angst und Inferiorität erzeuge, die demütigen und herabwürdigenden sollen. Dabei kommt dem Zweck Bedeutung zu, aber auch ohne feststellbare Absicht kann ein Verstoß vorliegen."¹⁰⁴

Der er ingen tvivl om, at omskæring fremkalder angst; barnet skrider ligefrem af angst. Formålet er formentlig blandt andet netop at demonstrere barnets underlegenhed, dets *Inferiorität*; det er i hvert fald, hvad der rent faktisk finder sted. Den slags antropologiske udlægninger er dog diskutabel, hvorimod det er indiskutabelt, at omskæringen ikke sker for at helbrede barnet for en lidelse og altså ikke med god grund.

I stedet for luftige spekulationer henholder vi os derfor til den ubestridelige kendsgerning, at omskæringen er angstfremkaldende, uanset den diskutabel hensigt, og dermed er gerningsindholdet realiseret.

Alt i alt må det antages, at omskæring strider mod artikel 3.

Vi bemærker herved, at artikel 3 ikke rummer undtagelsesmuligheder, heller ikke af religiøs eller kulturel art.

Artikel 8 – respekt for privatlivet

Privatlivet forstås her meget bredt. Dette har domstolen gjort klart i flere afgørelser:

"the concept of "private life" is a broad term not susceptible to exhaustive definition. It covers the physical and psychological integrity of a person ... the Court considers that the notion of personal autonomy is an important principle underlying the interpretation of its guarantees."¹⁰⁵

Bestemmelsen omfatter efter denne udlægning altså også det område, som dækkes af EU's charter om grundlæggende rettigheder, artikel 3, stk. 1:

Enhver har ret til respekt for sin fysiske og mentale integritet.

Artikel 8 synes efter domstolens opfattelse at kunne strække sig over et videre spektrum end konventionens artikel 3:

"the Court's case-law does not exclude that treatment which does not reach the severity of Article 3 treatment may nonetheless breach Article 8 in its private-life aspect where there are sufficiently adverse effects on physical and moral integrity ..."¹⁰⁶

Omskæring er ikke blot et indgreb i den fysiske integritet, men også i barnets (fremtidige) kønsliv, som ligeledes er omfattet af privatlivsbegrebet. Hertil kommer den irreversible prægning af personens identitet i form af det stammemærke, som omskæringen påfører barnet.

Men igen så er det ikke klart, om retten ville finde staterne forpligtede til på dette område at yde børnene beskyttelse; man kan næppe deducere sig frem til noget her, højst gætte. Konkrete afgørelser må afventes.

Artikel 13 – effektive retsmidler

Bestemmelsen rummer ganske vist den begrænsning, at der kun er tale om retsmidler i forhold til rettigheder og friheder *efter konventionen*, men den begrænsning har ikke stor betydning, idet man også skal have mulighed for

---

103. *Pretty v. UK*, 2346/02, præmis 52.

104. *Frowein og Peukert*: Europäische MenschenrechtsKonvention: EMRK-kommentar (2009), s. 49.

105. *Pretty v. UK*, 2346/02, præmis 61.

106. *Bensaid v. UK*, 44599/98, præmis 46.

retsligt at få prøvet, om rettigheder efter konventionen er krænket.¹⁰⁷ Bestemmelsen svarer til artikel 2, stk. 3, i FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder.

I tilfældet med rituel forhudsamputation findes der ikke effektive retsmidler i dette land. Det er ikke muligt at få bragt en sag om omskæring for en dansk domstol. Barnet er ude af stand til at gøre det, og forældrene vil selvfølgelig ikke. Udenforstående kan forsøge, men det vil ikke bringe resultat. Hvis man melder hr. Lexner til politiet, så vil anmeldelsen blive afvist. Påklager man denne afvisning til statsadvokaturen, vil man få at vide, at man ikke er berettiget til at klage, og den afgørelse kan man administrativt ikke klage over; den er endelig. Tilbage står så grundlovens § 63, stk. 1, 1. punktum – men her vil man også møde afvisning som tredjemand på grund af manglende retlig interesse. Muligheden for en *actio popularis* findes ikke. Barnet er dermed uden den retsbeskyttelse, som artikel 13 skulle sikre. Ingen har ret til at tale barnets sag, undtagen dem, der ikke vil.¹⁰⁸

Fra praksis kan særligt henvises til sagen *X og Y mod den hollandske stat*.¹⁰⁹ En ung pige blev på en institution voldtaget dagen efter, at hun fyldte seksten, men på grund af sit mentale handicap kunne hun ikke selv finde ud af at indgive anmeldelse. Det gjorde faderen så i hendes sted. Det viste sig imidlertid, at i kraft af hendes alder *skulle* hun *selv* gøre det, og faderen *måtte* ikke gøre det; hun skulle i sidste fald have været under seksten år, hvad hun lige præcis ikke var. Der var simpelthen et hul i hollandsk ret lige på det punkt. Retten tog ikke direkte stilling til overtrædelse af artikel 13, allerede af den grund, at klagerne fik medhold på grund af overtrædelse af artikel 8, men det fremgik, at den hollandske stat ikke havde ydet pigen tilstrækkelig retlig beskyttelse. Dommen udtaler sig i øvrigt særdeles klart om spørgsmålet om *Drittwirkung*:

"The Court recalls that although the object of Article 8 (art. 8) is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by the public authorities, it does not merely compel the State to abstain from such interference: in addition to this primarily negative undertaking, there may be positive obligations inherent in an effective respect for private or family life (see the Airey judgment of 9 October 1979, Series A no. 32, p. 17, para. 32). These obligations may involve the adoption of measures designed to secure respect for private life even in the sphere of the relations of individuals between themselves."¹¹⁰

Drengbørn har i Danmark ikke mulighed for at få prøvet lovmedholdeligheden af deres forhudsberøvelse. Her kan man muligvis godt deducere sig frem til, at den europæiske menneskerettighedsdomstol vil finde, at dette strider mod artikel 13. Sikkert er det ikke.

FN's børnekonvention

Det overordnede princip i denne konvention er, at *barnets tarv* skal komme i første række (art. 3, stk. 1; art. 18, stk.1). Dette princip krænkes umiddelbart ved rituel forhudsamputation, der ikke sker af hensyn til barnets tarv, men af hensyn til forældrenes religion eller kultur.

Artikel 19, stk. 1 – alle former for vold

Dernæst kunne man fremdrage denne bestemmelse:

Deltagerstaterne skal træffe alle passende lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler til beskyttelse af barnet mod alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbrug ...

Barnet påføres en skade ved den rituelle omskæring og udsættes for fysisk vold. Man bemærker, at bestemmelsen taler om *alle former* for fysisk vold osv.; der gøres altså ikke en undtagelse for religiøst begrundet vold eller skade.

---

107. Jf. Lorenzen m.fl: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer. Art. 10-59 samt Tillægsprotokollerne. (2011), s. 945.

108. Tilsvarende om engelske forhold skriver Gilbert i sin ovenfor nævnte artikel: "A problem following the judgment in *Re J* is that where both parents agree to have their son circumcised, the only possible applicant alleging a violation of his rights would be the infant child – an unlikely occurrence." (s. 285)

109. Sag 8978/80.

110. Præmis 23.

De tyske koncipister vælger her en *bagatellisering*: "Die Schwelle von Artikel 19 (Schutz vor Gewaltanwendung, Misshandlung, Verwahrlosung) ... wird bei der Beschneidung von Jungen nicht erreicht." (s. 15) Den påberåbte tærskel, *Schwelle*, kan ikke påvises i art. 19, og den tyske udlægning er i eklatant modstrid med FN's egen:

"No exceptions. The Committee has consistently maintained the position that all forms of violence against children, *however light*, are unacceptable. "All forms of physical or mental violence" does not leave room for *any level* of legalized violence against children. *Frequency, severity of harm and intent to harm are not prerequisites for the definitions of violence ... definitions must in no way erode the child's absolute right to human dignity and physical and psychological integrity by describing some forms of violence as legally and/or socially acceptable.*" [Mine kursiveringer]¹¹¹

Afslutningen, afvisningen af visse former for vold som "*socially acceptable*", synes også at udelukke alle betragtninger om *socialadækvans*.

Artikel 24, stk. 3 – traditionsbundne ritualer

Der er én bestemmelse i børnekonventionen, som specifikt rammer omskæring, nemlig *artikel 24, stk. 3*:

Deltagerstaterne skal tage alle effektive og passende forholdsregler med henblik på afskaffelse af traditionsbundne ritualer, som er skadelige for børns sundhed.

Omskæring er om noget et traditionsbundet ritual, og det indebærer skade på barnet. Altså er den danske stat, der har ratificeret konventionen, forpligtet til at tage forholdsregler imod dette ritual. Dette er ikke sket, idet staten har begrænset beskyttelsen til piger (§ 245 a), hvilket udgør en selvstændig overtrædelse af konventionens art. 2, stk. 1, der forbyder forskelsbehandling på grund af køn.

Koncipisterne af den tyske omskæringslov løser problemet ved at hævde (s. 15), at art. 24, stk. 3, slet ikke gælder for omskæring af drenge, men kun piger. Det skulle fremgå af tilblivelseshistorien.¹¹² Altså, en fortolkning, som ser bort fra den ganske klare ordlyd. Her kan man henvise til Wienerkonventionen om traktatretten, art. 31, stk. 1:

En traktat skal fortolkes loyalt i overensstemmelse med den sædvanlige betydning, der måtte tillægges traktatens udtryk i deres sammenhæng og belyst af dens hensigt og formål.

Supplerende fortolkningsmidler kommer kun i betragtning, når der er særlige problemer, som nævnt i art. 32:

Supplerende fortolkningsmidler, herunder forarbejderne til traktaten og omstændighederne ved dens indgåelse, kan tages i betragtning med henblik på at få bekræftet den betydning, der fremkommer ved anvendelsen af artikel 31 eller for at fastslå betydningen, når fortolkningen i henhold til artikel 31:

(a) efterlader betydningen flertydig eller uklar eller

(b) fører til et resultat, som er åbenbart meningsløst eller urimeligt.

Art. 24, stk. 3, er hverken flertydig eller uklar, og en ganske ligefrem forståelse af den fører ikke til et hverken meningsløst eller urimeligt resultat. Ud fra disse anerkendte fortolkningsprincipper må koncipisternes tolkning, som savner enhver basis i ordlyden, afvises.¹¹³

Påstanden om, at tilblivelseshistorien viser, at omskæring af drenge ikke skulle omfattes, savner belæg, men det vil føre for vidt at dokumentere dette her.¹¹⁴ Det er rigtigt, at man særligt var optaget af kvindelig omskæring, formentlig fordi den forekommer i meget grusomme og lemlæstende former, men heraf kan intet som helst sluttes, end ikke modsætningsvis. Man må derfor henholde sig til den ordlyd, der nu engang blev resultatet af forhandlingerne. Det var på tale at nævne kvindelig omskæring direkte som et eksempel; det kunne man ikke blive enige

---

111. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 13: *The right of the child to freedom from all forms of violence* (2011), s. 8.

112. Tilsvarende Bauer: *Kindeswohlgefährdung durch religiös motivierte Erziehung* (2012), s. 213.

113. Spørgsmålet om, hvorvidt mandlig omskæring er omfattet, berøres ikke med ét ord i Eide og Eides kommentar: *Article 24. The Right to Health* (2006).

114. Se fra FN's økonomiske og sociale råd dokumentet E/CN.4/1987/25 af 9.3.1987, særligt afsnit 28-39.

om, og det kan jo så udlægges derhen, at man netop ikke ønskede at indskrænke anvendelsesområdet, heller ikke gennem eksempler, som kunne give anledning til ubeføjede modsætningslutninger.¹¹⁵

At også omskæring af drenge af i hvert fald nogle medlemsnationer opfattes som ikke dogmatisk udelukket, fremgår af dette citat fra en rapport fra Guinea-Bissau:

“Traditional practices and customs are causing serious problems for children and women. The circumcision of boys aged 9-13 years and the partial or total excision of the clitoris in girls aged 7-12 years among the Fula and Mandinga ethnic groups are the most cruel and harmful practices. Notwithstanding the harm caused by these practices, which have been strongly condemned, there are no effective measures at the national level to eliminate them.”¹¹⁶

Man må konkludere, at de tyske koncipisters indskrænkende fortolkning af artikel 24, stk. 3, af flere grunde ikke forekommer overbevisende. Den danske retssædvane, som tillader rituel forhudsamputation, må dermed antages at være konventionsstridig, både i forhold til artikel 19 og artikel 24.

IV. Afslutning, med retspolitiske overvejelser

Som demonstreret forholder accepten af rituel forhudsamputation sig problematisk til en række lovbestemmelser, uden dog i Danmark i modsætning til i Tyskland ligefrem at være grundlovsstridig. Og denne retssædvane, som forholdet har karakter af, strider ikke bare mod særskilte lovbestemmelser, men mod grundlæggende principper i et moderne retssamfund. Et af dem er, at særligt svage parter, in casu børn, skal nyde lovens beskyttelse, en tanke, som man kan mindes, hver gang man fra Østbanetorvet spadserer op ad bakken til Aarhus Universitet. Man møder nemlig her som noget af det første en statue af Peter Sabroe, der kæmpede børnenes sag til sin død i 1913.

Retligt har tanken fundet udtryk i præambelen til Børnekonventionen:

*"De i denne konvention deltagende stater ... tager hensyn til ... at barnet som følge af sin fysiske og psykiske umodenhed, har behov for særlig beskyttelse og omsorg, herunder passende juridisk beskyttelse, både før og efter fødslen" ...*¹¹⁷

Denne beskyttelse eksisterer ikke i dag, ikke på dette punkt, og det kan der gøres noget ved. I Sverige har man en lov, og i Tyskland fremsatte oppositionen et meningsfuldt forslag, der dog ikke vandt flertal. Vi vil se på disse to eksempler på måder at behandle problemet.

Den svenske omskæringslov

Den stammer fra 2001 og er som nævnt i indledningen udsprunget af den der omtalte højesteretsdom.

§ 3 – barnets vilje

Her siges det ganske udtrykkeligt:

Ett ingrepp får inte utföras mot en pojkes vilja.

Man kan sammenligne med den noget mere valne formulering i Sundhedsstyrelsens vejledning (se ovenfor, s. 28), hvor barnets tilkendegivelse "*tillægges betydning*". For et jødisk spædbarn er forskellen dog ligegyldig; hans skrig

---

115. I den retning tyder en udtalelse som denne: "The representative of the International Movement for Fraternal Union Among Races and Peoples did not believe that a specific reference should be made to female circumcision since there were other 'traditional practices' which were also harmful ...", ovennævnte dokument, afsnit 36.

116. CRC/C/3/Add.63; findes her:
[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/b3193b3088fe0239c1256b3a0050e205/\\$FILE/G0143968.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/b3193b3088fe0239c1256b3a0050e205/$FILE/G0143968.pdf)

117. Tilsvarende art. 24, stk. 1, i konventionen om borgerlige og politiske rettigheder.

vil ikke blive tillagt betydning, hverken i Sverige eller i Danmark. Og en muslimsk dreng på f.eks. otte år vil nok have visse problemer med at udtrykke sin vilje over for forældrenes.

Bestemmelsen har muligvis kun signalværdi.

§ 4 – bedøvelse

Også her har Sverige strammere regler. Der *skal* ske bedøvelse ved en autoriseret læge eller sygeplejerske, hvilket ikke kræves i Danmark. Dette kunne eventuelt tages som eksempel til efterfølgelse.

Religionen

Der er i loven intet krav om, at begrundelsen for omskæringen skal være religiøs, hvad der jo heller ikke eksplicit er i den tyske lov eller den danske vejledning. Det religiøse kommer ind ved, at trossamfund kan foreslå personer til at forestå omskærelse, og disse skal så godkendes af Socialstyrelsen. Bedøvelsen skal stadig varetages af fagfolk, jf. § 3, og barnet må højst være to måneder.

Vurdering

Loven løser – som den i Tyskland vedtagne – ikke de principielle problemer, der rejser sig. Den kan vel vurderes som en anelse bedre for børnene end Sundhedsstyrelsens vejledning, men væsentligt forskellige er de ikke. Et er imidlertid lov, noget andet virkelighed: loven efterleves i vidt omfang ikke. Det vurderedes i 2007, at mellem 1.000 og 2.000 børn årligt blev omskåret af personer, som hverken var læger eller havde den særlige tilladelse fra Socialstyrelsen.¹¹⁸

Perspektiver

Man er i gang med et forberedende arbejde om ændringer af lovene om "Hälso- och sjukvårdsfrågor". Til udvalgsarbejdet er der indkommet flere forslag fra Sverigedemokraterne og Moderaterne, hvori plæderes for stop for rituel omskæring af drengebørn.¹¹⁹ Omskæringen må ifølge forslagene ikke finde sted, før personen kan afgøre sagen selv, altså er fyldt 18 år. Et enkelt forslag går dog ud på, at loven om kønslemlæstelse (kvindelig omskæring) skal *kønsneutraliseres*; det er ikke klart, om dette er en smutter, for det vil indebære, at omskæring i det hele taget er forbudt, uanset samtykke fra den myndige person.

Det tyske oppositionsforslag¹²⁰ – 14-årsgrænse

Modforslaget i den tyske Bundestag fra 66 medlemmer havde denne ordlyd:

§1631d

Beschneidung des männlichen Kindes

Die Personensorge umfasst auch das Recht, in eine medizinisch nicht erforderliche Beschneidung des männlichen Kindes einzuwilligen, wenn es das 14. Lebensjahr vollendet hat, einsichts- und urteilsfähig ist, der Beschneidung zugestimmt hat und diese nach den Regeln der ärztlichen Kunst von einer Ärztin oder einem Arzt mit der Befähigung zum Facharzt für Kinderchirurgie oder Urologie durchgeführt werden soll. Dies gilt nicht, wenn durch die Beschneidung auch unter Berücksichtigung ihres Zwecks das Kindeswohl gefährdet wird.

Forslaget blev som nævnt ikke vedtaget. Det adskiller sig fra det vedtagne på tre punkter, hvoraf to er afgørende.

Alderskrav og eget samtykke

Med 14 år sættes en absolut grænse, og når den sættes netop der, så skyldes det harmonisering med anden lovgivning, især loven om religiøs børneopdragelse, der i § 5 fastslår, at barnet, når det er fyldt fjorten, selv afgør sit religiøse tilhørsforhold. 14 år er samtidig i Tyskland den kriminelle lavalder, jf. straffelovens § 19. Retligt anses

118. Omskærelse av pojkar. Rapport av ett regeringsuppdrag (S2005/7490/SK) (Stockholm, 2007), s. 16.

119. Motionerne 2012/13:So359, So522, So532, A394.

120. Entwurf eines Gesetzes über den Umfang der Personensorge und die Rechte des männlichen Kindes bei einer Beschneidung, 8.11.2012. Deutscher Bundestag, DS 17/11430.

altså en person på fjorten i almindelighed for tilstrækkelig moden til at træffe sine egne beslutninger og stå til ansvar for dem.

Af dette alderskrav følger allerede i sig selv, at drengen selv skal give samtykke, men under alle omstændigheder er dette præciseret som en ufravigelig betingelse i lovforslagets tekst. Et fjortenårigt barn kan efter tysk ret selv give samtykke til visse sundhedsmæssigt indicerede operationer; forslaget her må imidlertid læses således, at også *forældrenes* samtykke er påkrævet ved en rituel forhudsamputation.

Med dette alders- og samtykkekrav ville man nå meget langt i retning af at løse de retlige problemer. I hvert fald forhindrer man, at aldeles værgeløse spædbørn og små drenge bliver udsat for forhudsamputation. Om kravet er strengt nok, kan vel diskuteres. En fjortenårig vil måske endnu ikke have personlig styrke til at stå imod forældrenes og gruppens pres.

Lægekravet

Hermed kræves ikke bare, at operationen skal udføres af læger, men det skal tilmed være speciallæger. Også det ville være et klart fremskridt, blandt andet (men ikke kun) fordi det er den eneste måde at sikre forsvarlig bedøvelse på. Det er i det hele taget grundlæggende en anomali, at man lader lægfolk udføre deciderede operationer på små børn.

Konsekvenserne

Ja, loven ville blive et stort problem for jøderne, der dogmatisk har fastlagt omskæringen til ottendedagen efter barnets fødsel og også helst ser en mohel gennemføre det religiøse ritual, uden effektiv bedøvelse eller for visse jøders vedkommende helt uden bedøvelse. Dette problem kommenteres ikke i bemærkningerne til lovforslaget, og det er vel heller ikke lovgivers problem, at en gruppe borgere praktiserer arkaiske ritualer, som er vanskeligt forenelige med retsordenen i et moderne sekulært samfund. Vi lever i andre tider, end Abraham gjorde, og der gælder på mange områder væsentligt andre opfattelser. Isak, der skulle ofres, havde som barn ingen rettigheder, end ikke noget så grundlæggende som retten til liv, jf. EMRK, art. 2, stk. 1, eller Børnekonventionens art. 6, stk. 1. Det har ændret sig.

Muslimerne kunne formentlig nemmere tilpasse sig, men revidere deres traditioner ville også de være tvunget til.

Hvis en sådan lov blev gennemført, ville den givetvis medføre et markant fald i antallet af omskæringer. Men fuldt tilstrækkelig til helt at sikre, at børn ikke omskæres mod deres vilje, er en grænse på 14 år næppe.

En dansk løsning

Hvis alle de ovenfor beskrevne problemer og disharmonier skal løses eller opløses, så er der kun én vej: et forbud mod rituel forhudsamputation hos børn. At forbyde også voksne at få foretaget indgrebet, ses der ikke nogen grund til.

Aldersgrænsen kan diskuteres, men for en højere aldersgrænse end det tyske forslags fjorten år taler, at jo ældre barnet bliver, jo mindre er mulighederne for pression fra omgivelserne.¹²¹ 18 år synes at være et fornuftigt valg, idet man herved samtidig harmoniserer med reglerne om andre irreversible indgreb så som visse former for donation, kosmetiske operationer og tatoveringer; beskyttelsesinteresserne er af tilsvarende karakter i alle disse tilfælde. For at vælge en lavere alder taler næppe andet end politiske grunde.

Så er der problemet med ligestilling. Nu er omskæring for kvinder jo i kraft af straffelovens § 245 a totalt forbudt i alle former og uanset kvindens alder. Det er for så vidt et betænkeligt indgreb i kvinders selvbestemmelse, at de ikke som voksne må bestemme over deres egen krop, inden for de rammer, som normalt gælder i dansk

---

121. I Norge har Barneombudet foreslået, at grænsen skulle gå ved 16 år, svarende til den sundhedsretlige myndighedsalder, evt. 15, se høringssvaret *Rituell omskjæring av gutter*, 30.08.2011; findes her: <http://barneombudet.no/horingsuttalelser/2011/omskjaringavgutter/> (26.2.2013).

ret. Og det forekommer klart, at hvis en voksen mand lovligt kan få fjernet for huden på sin penis, så skal kvinder, voksne kvinder, tilsvarende også lovligt kunne få fjernet huden omkring clitoris, hvilket er et mindre indgreb.

Man kunne derfor til en begyndelse fjerne straffelovens § 245 a, idet der er almindelig enighed om, at i hvert fald kvindeligt omskæring under alle omstændigheder, også uden den paragraf, udgør en overtrædelse af straffeloven.

I stedet kunne man supplere sundhedslovens § 17 om mindreårige med et nyt stykke:

Stk. 4. Til indgreb, der ikke tjener behandlingsformål, kan hverken den mindreårige eller forældremyndighedens indehavere give informeret samtykke.

Mere skal der vist ikke til, og det er på den anden side heller ikke for meget.¹²² Bestemmelsen er kønsneutral, og børnene opnår den fornødne beskyttelse. Samt friheden til i en voksen alder at markere det religiøse eller kulturelle tilhørsforhold med en omskæring. Det skal understreges, at selv for voksne kvinder vil kun de allermildeste former for omskæring være lovlige, idet samtykke efter almindelige strafferetlige principper *aldrig* vil kunne disculperes i grove tilfælde.

Anvendte bøger og artikler

Asp, Petter og Magnus Ulväng: *Kriminalrättens grunder* (Uppsala, 2010)

Bauer, Anne-Katrin: *Kindeswohlgefährdung durch religiös motivierte Erziehung* (Hamburg, 2012)

Beulke, Werner og Annika Dießner: "(...) ein kleiner Schnitt für einen Menschen, aber ein großes Thema für die Menschheit. Warum das Urteil des LG Köln zu religiös motivierten Beschneidung von Knaben nicht überzeugt. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 2012, nr. 7, s. 338-346.

Birkler, Jacob: *Helt uden grænser. Etik og seksualitet*. (København, 2012)

Bollinger, Dan: *Lost Boys: An Estimate of U.S. Circumcision-Related Infant Deaths*. Thymos: Journal of Boyhood Studies, 2010, nr. 1, s. 78-90.

Christensen, Jens Peter m.fl.: *Dansk Statsret* (København, 2012)

Christensen, Malene Bechmann: *Det strafferetlige samtykke – afgrænsningen af samtykkets virkemåde* (København, 2008)

Christoffersen, Jonas: *Positive forpligtelser i menneskeretten*. EU-ret & Menneskeret, 2007, nr. 3, s. 157-168.

Christoffersen, Jonas: *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights* (Leiden/Boston, 2009)

Czerner, Frank: *Staatlich legalisierte Kindeswohlgefährdung durch Zulassung ritueller Beschneidung zugunsten elterlicher Glaubensfreiheit?* Zeitschrift für Kindschaftsrecht und Jugendhilfe, 2012, s. 374-384 (Teil 1) + s. 433-436 (Teil 2).

Eide, Asbjørn og Wenche Barth Eide: *A Commentary of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 24: The Right to Health* (Leiden/Boston, 2006)

Exner, Thomas: *Sozialadäquanz im Strafrecht. Zur Knabenbeschneidung* (Berlin, 2011)

Eyben, Bo von, m.fl. (red.): *Karnovs Lovsamling* (elektronisk version, 2012)

Fateh-Moghadam, Bijan: *Religiöse Rechtfertigung? Die Beschneidung von Knaben zwischen Strafrecht, Religionsfreiheit und elterlichem Sorgerecht*. Rechtswissenschaft, 2010, nr. 2, s. 115-142.

---

122. Muligvis kan det blive nødvendigt med en klausulering af hensyn til f.eks. knoglemarvstransplantation; "behandlingsformål" i det foreslåede stk. 4 dækker behandling af barnet selv, ikke behandling af andre. Det er et lovteknisk spørgsmål, som lader sig løse.

- Fateh-Moghadam, Bijan: *Criminalizing male circumcision? Case Note: Landgericht Cologne, Judgment of 7 May 2012 – No. 151 Ns 169/11*. German Law Journal, 2012, nr. 9, s. 1133-1145.
- Fischer, Thomas: *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen* (60. udg., München, 2013)
- Freud, Sigmund: *Totem und Tabu. Einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker* (1912/1913; Frankfurt am Main, 2012)
- Freud, Sigmund: *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* (1933; Frankfurt am Main, 2005)
- Freud, Sigmund: *Der Mann Moses und die monotheistische Religion* (1939; Frankfurt am Main, 2009).
- Frisch, Morten m.fl.: *Male circumcision and sexual function in men and women: a survey-based, cross-sectional study in Denmark*. International Journal of Epidemiology, 2011, nr. 5, s. 1367-1381.
- Frowein, Jochen A. og Wolfgang Peukert: *Europäische MenschenrechtsKonvention: EMRK-kommentar* (3. udg., Berlin, 2009)
- Gilbert, Howard: *Time to reconsider the lawfulness of ritual male circumcision*. European Human Rights Law Review, 2007, nr. 3, s. 279-294.
- Goldman, Ronald: *Circumcision. The Hidden Trauma. How an American Cultural Practice Affects Infants and Ultimately Us All*. (Boston, 1997)
- Gollaher, David L.: *Circumcision. A History of the World's Most Controversial Surgery* (New York, 2000)
- Greve, Vagn: *Det strafferetlige ansvar* (København, 2004)
- Greve, Vagn m.fl.: *Kommenteret straffelov. Speciel del*. (10. udg., København, 2012)
- Herzberg, Rolf Dietrich: *Rechtliche Probleme der rituellen Beschneidung*. Juristenzeitung, 2009, nr. 7, s. 332-339.
- Herzberg, Rolf Dietrich: *Religionsfreiheit und Kindeswohl. Wann ist die Körperverletzung durch Zirkumzision gerechtfertigt?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 2010, nr. 7-8, s. 471-475.
- Herzberg, Rolf Dietrich: *Steht dem biblischen Gebot der Beschneidung ein rechtliches Verbot entgegen?* Medizinrecht, 2012, nr. 3, s. 169-175.
- Herzberg, Rolf Dietrich: *Die Beschneidung gesetzlich gestatten?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 2012, nr. 10, s. 486-505.
- Hybel, Ulla: *Kroppens udsmykninger*. Juristen, 2000, nr. 8, s. 292-301.
- Jerouschek, Günter: *Beschneidung und das deutsche Recht. Historische, psychologische und juristische Aspekte*. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 2008, nr. 6, s. 313-319.
- Kempf, Claudia: *Zur Rechtswidrigkeit der Beschneidung von Kleinkindern aus religiösen Gründen*. Juristische Rundschau, 2012, nr. 10, s. 436-439.
- Ketscher, Kirsten: *Børns menneskerettigheder. Om FN's børnekonvention i dansk ret*. I S. Jørgensen m.fl.: *Nye retlige design. Dansk ret under konkurrence*. (København, 2003), s. 7-26.
- Kreß, Hartmut: *Anmerkung zu LG Köln, Urt. v. 7.5.2012 – 151 Ns 169/11 (AG Köln). Religiös motivierte Beschneidung: Notwendigkeit der Restriktion aus ethischer Sicht*. Medizinrecht, 2012, nr. 10, s. 682-684.
- Krüper, Julian: *Religionstradition und Rechtskonvention: Die Unzulässigkeit religiöser Knabenbeschneidung*. Zeitschrift für das Juristische Studium, 2012, nr. 4, s. 547-552.
- Lagoutte, Stéphanie: *Hvad kan vi bruge den Europæiske Menneskerettighedsdomstolspraksis til? EMDs retspraksis om religiøse praksisser og religiøs pluralisme*. I Jonas Christoffersen og Mikael Rask Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik* (København 2009)

- Lorenzen, Peer, m.fl.: *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer. Art. 1-9.* (3. udg., København, 2011)
- Lorenzen, Peer, m.fl.: *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer. Art. 10-59 samt Tillægsprotokollerne.* (3. udg., København, 2011)
- Madsen, Helle Bødker: *Sundhedsret* (2. udg., København, 2010)
- Madsen, Lasse Lund: *Er vold altid strafbar? – om vold mellem idrætsudøvere.* U.2009B.183.
- Maimonides, Moses: *The Guide for the Perplexed* (1190; New York, 2007)
- Merkel, Reinhard: *Die Haut eines Anderen.* Süddeutsche Zeitung, 25.8.2012. Netversion her: <http://www.sueddeutsche.de/wissen/beschneidungs-debatte-die-haut-eines-anderen-1.1454055> (3.2.2013)
- Merkel, Reinhard: *Stellungnahme zu dem Regierungsentwurf eines Gesetzes über den Umfang der Personensorge bei einer Beschneidung des männlichen Kindes,* 23.11.2012. Findes her: http://www.bundestag.de/bundestag/ausschuesse17/a06/anhoerungen/archiv/31_Beschneidung/04_Stellungnahmen/Stellungnahme_Merkel.pdf (6.3.2013)
- Nielsen, Gorm Toftegaard: *Strafferet 1. Ansvar.* (2. udg., København, 2004)
- Nielsen, Gorm Toftegaard: *Er Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol en trussel for fundamentale strafferetlige principper?* Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab, 2010, nr. 3, s. 379-393.
- Olsen, Henrik Palmer: *Religionsfrihed. En forældet og overflødig menneskeret?* Juristen, 2005, nr. 4, s. 124-135.
- Olsen, Henrik Palmer: *The Right to Freedom of Religion: A Critical Review.* Scandinavian Studies In Law, 2007, s. 227-254.
- Paix, B.R. og S.E. Peterson: *Circumcision of neonates and children without appropriate anaesthesia is unacceptable practice,* Anaesthesia and Intensive Care, 2012, s. 511-516.
- Putzke, Holm: *Die strafrechtliche Relevanz der Beschneidung von Knaben. Zugleich ein Beitrag über die Grenzen der Einwilligung in Fällen der Personensorge.* I Holm Putzke m.fl. (red.): *Strafrecht zwischen System und Telos. Festschrift für Rolf Dietrich Herzberg zum siebzigsten Geburtstag am 14. Februar 2008* (Tübingen, 2008), s. 669-709.
- Putzke, Holm: *Juristische Positionen zur religiösen Beschneidung.* Neue Juristische Wochenschrift, 2008, nr. 22, s. 1568-1570.
- Putzke, Holm: *Rechtliche Grenzen der Zirkumzision bei Minderjährigen. Zur Frage der Strafbarkeit des Operateurs nach § 223 des Strafgesetzbuches.* Medizinrecht, 2008, nr. 5, s. 268-272.
- Putzke, Holm: *Sozialadäquanz im Strafrecht. Zur Knabenbeschneidung.* Medizinrecht, 2012, nr. 3, s. 229-230.
- Putzke, Holm: *Recht und Ritual – ein großes Urteil einer kleinen Strafkammer. Besprechung zu LG Köln, Urt. v. 7. 5. 2012 – 151 Ns 169/11 –,* MedR 2012, 680. Medizinrecht, 2012, nr. 10, s. 621-625.
- Putzke, Holm: *Den Gesetzgeber hat der Teufel geritten,* interview af 7.1.2013, Humanistischer Pressedienst, nr. 14709. Her: <http://hpd.de/node/14709> (21.1.2013).
- Ravn, Lene: *Er omskærelse strafbar?* I Annalise Kongsted m.fl. (red.): *Kvinder på randen* (Aarhus, 1998), s. 126-147.
- Ravn, Lene: *Omskærelse i strafferetten.* I Kriminalistisk Årbog 1998, s. 141-154.
- Rohe, Mathias: *Islamisierung des deutschen Rechts?* Juristenzeitung, 2007, nr. 17, s. 801-806
- Rox, Barbara: *Anmerkung* [til LG Köln, Urt. v. 7. 5. 2012 – 151 Ns 169/11]. Juristenzeitung, 2012, nr. 15-16, s. 806–808.
- Schiratzki, Johanna: *Social adekvans och barnets bästa – HD om omskærelse.* Juridisk Tidsskrift, 1997-98, s. 491-496.

- Schiratzki, Johanna: *Banning God's Law in the Name of the Holy Body – the Nordic Position on Ritual Male Circumcision*. *The Family in Law*, 2011, s. 35-53.
- Schreiber, M., G. E. Schott, W. Rascher, A. W. Bender: *Juristische Aspekte der Rituelle Zirkumzision*. *Klinische Pädiatrie*, 2009, nr. 7, s. 409-414.
- Schwarz, Kyrill-A.: *Verfassungsrechtliche Aspekte der religiösen Beschneidung*. *Juristenzeitung*, 2008, nr. 23, s. 1125-1129.
- Silverman, Eric Kline: *The Cut of Wholeness. Psychoanalytic Interpretations of Biblical Circumcision*. I Elizabeth Winer Mark (ed.): *The Covenant of Circumcision. New Perspectives on an Ancient Jewish Rite*. (Hanover and London, 2003), s. 43-57.
- Tabory, Ephraim and Sharon Erez: *Circumscribed Circumcision. The Motivations and Identities of Israeli Parents Who Choose Not to Circumcise Their Sons*. I Elizabeth Winer Mark (ed.): *The Covenant of Circumcision. New Perspectives on an Ancient Jewish Rite*. (Hanover and London, 2003), s. 161-176.
- Tobin, John: *The International Obligation to Abolish Traditional Practices Harmful to Children's Health: What Does It Mean and Require of States?* *Human Rights Law Review*, 2009, nr. 3, s. 373-396.
- Trolle, J.: *Lægeansvaret*. U.1959B.8.
- Waaben, Knud: *Strafferettens specielle del* (5. udg., København, 1999)
- Walter, Tonio: *Der Gesetzentwurf zur Beschneidung – Kritik und strafrechtliche Alternative*. *Juristenzeitung*, 2012, nr. 22, s. 1110-1117.
- Werlauff, Erik: *Frihedsrettighedens virkning mellem private*. U.2001B.261.
- Wessels, Johannes og Michael Hettinger: *Strafrecht Besonderer Teil 1. Straftaten gegen Persönlichkeits- und Gemeinschaftswerte*. (Heidelberg, 2012)
- White, Robin C.A. and Clare Ovey: *The European Convention on Human Rights* (5. udg., Oxford, 2010)
- Wiater, Patricia: *Rechtspluralismus und Grundrechtsschutz: Das Kölner Beschneidungsurteil*. *Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht*, 2012, nr. 21, s. 1379-1382.
- Zahle, Henrik (red.): *Danmarks Riges Grundlov med kommentarer* (København, 1999)